

Oravský hrad

(Lektorský text – základný 2015)

STRUČNÁ HISTÓRIA ORAVSKÉHO HRADU:

Počiatky osídlenia hradného brala siahajú hlboko do obdobia praveku. Archeologické výskumy dokázali, že výšinná poloha bola využitá v dobe halštatskej a neskôr aj v dobe laténskej. Z priestoru hradného areálu máme pozitívne doklady aj o prítomnosti Slovanov v 9. storočí.

Oravský hrad pravdepodobne vznikol v období, kedy došlo i k vybudovaniu hradu na Liptove – Starhradu (Liptovského hradu). Podnetom k výstavbe Liptovského hradu sa stala vojna medzi vtedajším uhorským panovníkom Belom IV. a jeho synom Štefanom V., ktorý požadoval samostatnú účasť na vláde.

Stavbu hradu, podľa vtedajších zvyklostí, mal na starosti župan ako zástupca kráľa. Liptov, rovnako ako i Orava, nebol samostatnou stolicou, teda stavbu mal na starosti župan, pod správu ktorého územie patrilo. V spomínanom období bol županom veľkožupy Zvolenskej Miko z rodu Balašovcov.

Môžeme predpokladať, že práve Miko Balaša spolu so svojimi synmi už pred rokom 1267 dal postaviť najvyššiu časť Oravského hradu – Citadelu.

Oravský hrad patril do sústavy obranných hradov severnej časti krajiny (chránil hraničné územie) a plnil i funkciu strážnu, pretože hradná posádka mala chrániť obchodníkov, prechádzajúcich po obchodných cestách, ktoré viedli popod hrad¹. Zároveň bol centrom správy vtedajšieho regiónu.

Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1267, keď hrad získal uhorský kráľ Belo IV od vtedajšieho majiteľa Mika z rodu Balašovcov, výmenou za majetky Varín, Žilina a Sučany.

Nasledujúcich 300 rokov zostal Oravský hrad kráľovskou pevnosťou, s ktorou mohol kráľ voľne disponovať. Vzhľadom k tomu, že panovník sa osobne nemohol zúčastňovať správy a vedenia hradu, vo funkcii kastelána ho zastupoval ním menovaný zástupca.

Vo funkcii kastelánov sa počas najstaršieho historického vývoja hradu vystriedalo viacero významných šľachticov², napríklad: Matúš Čák Trenčiansky (1298), magister Donč, Juraj Bubek (1370), Mikuláš Gara, Stibor zo Stiboric (1420), Peter Komorovský (1441) a iní.

Koncom 15. storočia sa majiteľom Oravského hradu stal vtedajší uhorský panovník Matej Huňady - Korvín, ktorý získal hrad od Petra Komorovského za 8 000 zlatých.

Matej Korvín si bol vedomý významu Oravského hradu pre bezpečnosť celého územia Oravy. Za jeho vlastníctva sa na hrade uskutočňovali rozsiahle stavebné práce. Matej Korvín v roku 1482 daroval Oravu, spolu s Oravským hradom, svojmu nemanželskému synovi Jánovi, ktorý však o majetky a hrad neprejavil záujem. Svadbou dcéry Jána Korvína, Alžbety, sa Oravský hrad dostal do rúk šľachtickej rodiny Zápoľských.

Po moháčskej katastrofe (1526)³ bolo treba hrad modernizovať. Masívne prestavby uskutočnil v rokoch 1540–1543 Ján z Dubovca, ktorý získal Oravský hrad v roku 1534 od Ferdinanda Habsburského. Ján z Dubovca dal vybudovať dve obranné bašty, Západnú a Východnú, obytný palác, nazývaný aj dnes jeho menom. V rámci zlepšenia obranyschopnosti dolných častí hradu vznikla Druhá brána so strieľňami a padacím mostom.

Hradnú posádku posilnil o niekoľko pozvaných šľachticov zo Sliezska (Zmeškalovci, Václav Sedlnický), z ktorých časť zostala na Orave natrvalo⁴.

Po smrti Jána z Dubovca sa dedičstva po ňom ujal jeho príbuzný, Václav Sedlnický. Tým začali i zdĺhavé spory o hrad medzi Václavom Sedlnickým, ktorému hrad Ján z Dubovca odkázal, a Mikulášom Kostkom, ktorému sa na základe dohôd po jeho smrti mal vrátiť.

Majetkové spory ukončil nakoniec Ferdinand Habsburský, ktorý rozhodol tak, že Oravský hrad s príslušnými majetkami sa dostal do prenájmu Václava Sedlnického.

V roku 1556 získal Oravský hrad za finančnú čiastku 18 338 zlatých František Turzo (Thurzo)⁵. Tak na Oravu prichádza jeden z najbohatších a najvplyvnejších rodov vtedajšieho uhorského štátu, ktorý sa významne zapísal i do dejín Oravy.

František Turzo sa po príchode na Oravu podrobne oboznámil so stavom Oravského hradu a postupne začal uskutočňovať celkové stavebné úpravy, aby prispôbil hrad vtedajším požiadavkám na bývanie a obranu.

Stavebné úpravy sa týkali objektu Horného hradu, kde nahradil spráchnivené drevené časti kamenným murivom.

V Strednom hrade dal vyhotoviť nástenné maľby a opraviť interiéry paláca Jána z Dubovca a na strednom nádvorí vyhlíbiť studňu, ktorá mala riešiť nedostatok vody v týchto častiach hradu.

V dolnej časti hradu k západnému obrannému múru dal František Turzo pristaviť jednoposchodové obytné krídlo – Turzov palác, prestaval Tretiu bránu a dnešnú Archívnu vežu, kde boli drevené časti nahradené kamennými.

Po smrti Františka Turzu (1574) sa spravovania majetkov ujal jeho syn Juraj Turzo⁶, ktorý pokračoval v stavebných prácach svojho otca. Dokončil výstavbu Turzovho paláca a k nemu pristavil hradnú Kaplnku sv. Michala, vysvätenú v roku 1611. V hradnej kaplnke sa nachádzajú dve rodinné hrobky: Turzovcov (vybudovaná Alžbetou Czoborovou v roku 1617) a hrobka Henkel - Suňogovcov (pochádzajúca z mladšieho obdobia).

Oproti kaplnke bola postavená budova fary a prepojením Tretej a Druhej brány vznikol Južný bastión s Veľkou terasou, ktorú využívala hradná posádka počas obrany hradu pre rozmiestnenie diel.

Dobudovaním Prvej vstupnej brány s padacím mostom a zosilnením obranných múrov medzi bránami, bola jeho stavebná činnosť ukončená. Výsledkom stavebnej činnosti Juraja Turzu bol opevnený, obrans schopný a ťažko dobyvateľný hrad.

V roku 1606 Juraj Turzo získal od panovníka Rudolfa II. Oravský hrad ako rodový majetok do trvalého vlastníctva, a to za vernosť panovníkovi počas povstania Štefana Bočkaja (Bocskay). Oravský hrad, spolu s hodnosťou župana, mohli dediť potomkovia Juraja Turzu po meči i po praslici.

Pokračovateľom rodu sa po smrti Juraja Turzu (1616) stal jeho jediný syn Imrich⁷.

Imrich Turzo nekonal tak prezieravo a rozvážne ako jeho otec. Postavil sa na stranu povstania Gabriela Betlena (Bethlen) a viedol i mierové rokovania medzi ním a cisárom v Mikulove. Tu však vo veku 23 rokov, v roku 1621, náhle zomrel. Ním vymiera bytčiansko-oravská vetva rodu Turzovcov po meči.

Správu majetkov aj so županskou hodnosťou prevzala Alžbeta Czoborová (Czobor), ktoré spravovala až do svojej smrti v roku 1626.

Na základe testamentu Juraja Turzu, v ktorom zakotvil podmienku nedeliteľnosti majetkov, na území Oravy vzniká Oravský komposesorát (Oravské spoluvlastníctvo). Spomedzi dedičov rodu mal byť volený jeden, vo funkcii správcu, tzv. riaditeľa panstva (direktora komposesorátu), ktorý mal spravovať zverený majetok, raz ročne navštíviť majetky a skontrolovať hospodárenie a výnosy spravodlivo rozdeliť medzi vlastníkov.

Po smrti Alžbety Coborovej sa na Lietavskom hrade zišlo 5. júla 1626 sedem dcér Juraja Turzu na zhromaždení spolumajiteľov, aby si zvolili jedného riaditeľa. Za prvého direktora komposesorátu bol zvolený gróf Gašpar Ilésházi (Illésházy), manžel Heleny Turzovej.

V celom dejinnom vývoji Oravského komposesorátu sa vystriedalo postupne 14 riaditeľov, ktorí o im zverený majetok prejavovali niekedy väčší alebo menší záujem.

V roku 1800 postihla Oravský hrad najväčšia, nám známa, katastrofa v dejinách – požiar⁸, ktorý trval dva týždne. Zničil všetky drevené časti a pre svojich majiteľov sa hrad stal nepotrebným.

Počas funkčného obdobia grófa Františka Zičiho (Zichy, 1792–1813) sa podarilo zabezpečiť aspoň najnutnejšie práce, opravené a zastrešené boli budovy Dolného hradu.

K praktickému využitiu priestorov Oravského hradu došlo v roku 1868, keď pod záštitou vtedajšieho riaditeľa panstva, grófa Edmunda Zičiho a z podnetu lesmajstra Wiliama Rowlanda

bolo v priestore hradného komplexu založené Múzeum Oravského komposesorátu. Oravské múzeum sa tak radí medzi jedno z najstarších múzeí na Slovensku.

K významným stavebným a reštauračným prácam prikočil až na prelome 19. a 20. storočia posledný direktor komposesorátu, gróf Jozef Pálfi (Pálffy). Pre nedostatok finančných prostriedkov sa však práce obmedzili iba na opravy budov v strednej časti hradu.

Rozsiahle práce sa týkali interiéru ale i exteriéru Korvínovho paláca. Miestnosti vybavili novými hradovými stropmi, dostavali kachlové pece a obložili steny drevom z červeného smreka.

Zároveň boli zrenovované i náročné bašty – Západná a Východná.

Statické poruchy, ktoré sa už objavovali i za Turzovcov, riešil Jozef Pálfi železnými tiahkami a skrutkami, viditeľnými i v súčasnosti.

Ku komplexnej oprave Oravského hradu sa prikočilo v rozpätí rokov 1953 až 1968, kedy Oravské múzeum pri 100. výročí založenia múzea sprístupnilo nové expozície na Oravskom hrade⁹.

ČLENENIE ORAVSKÉHO HRADU:

Hrad sa delí na tri stavebné celky.

Najvyššia časť **Horný hrad**, nachádzajúca sa na hradnom brale, pochádza z 13. storočia

Stredný hrad sa skladá s **Obytnej veže**, porovnateľne starej ako Horný hrad. Naľavo od Obytnej veže sa nachádza neskorogotický **Korvínov palác**, postavený v 2. polovici 15. storočia Najmladšou časťou Stredného hradu je palác **Jána z Dubovca**, napravo od Obytnej veže. Pochádza z 1. polovice 16. storočia.

Dolný hrad sa skladá zo **Západnej a Východnej bašty, Kaplnky sv. Michala, Turzovho paláca a traktu medzi Treťou bránou a Archívnuou vežou**. Do dnešnej podoby ich vybudovali Turzovci na prelome 16. a 17. storočia Z tohto obdobia pochádza aj **budova tzv. Fary**.

Pamätná tabuľa na hradnom brale pred vstupom do hradu:

Na hradnom brale (v zákrute prístupovej cesty) je nainštalovaná pamätná tabuľa **Dimitrijovi Andrusovovi**, geológovi svetového mena, ktorý svoju výskumnú dráhu začíal v roku 1925 práve v Oravskom Podzámku. Pamätnú tabuľu venovala Slovenská geologická spoločnosť v roku 1987 pri nedežitom 90. výročí narodenia.

ORAVSKÝ HRAD - expozície

PRVÁ BRÁNA:

Vstupná, **Prvá brána**, pochádza z konca 16. storočia a bola postavená Jurajom Turzom. Brána chránila vstup do hradu spolu s padacím mostom a hradnou priekopou.

Na poschodí prvej brány sa pôvodne nachádzala strážnica, kde sa zdržiavali vojaci, chrániaci vstup do hradu.

PRIESTOR MEDZI PRVOU A TREŤOU BRÁNOU:

Priestor medzi Prvou a Treťou bránou tvorí vonkajší obranný systém. Prvá a Druhá brána sú spojené vonkajšou hradbou so striedňami. Aj vnútorná hradba, Jurajom Turzom neskôr prestavaná na kaplnku a obytné priestory, bola pôvodne opevnená. Pozostatkom opevnenia je tzv. smolný nos. Hradbu dal postaviť Ján z Dubovca v 1. polovici 16. storočia.

Druhá brána:

Bola vybudovaná Jánom z Dubovca v roku 1543, o čom svedčí jeho erb na priečelí. Je vybavená funkčným padacím mostom, ktorý zabezpečoval vstup do hradu práve na začiatku 16. storočia, kedy druhá brána slúžila ako brána vstupná.

Na poschodí druhej brány sa pôvodne nachádzal byt kapitána hradnej posádky.

Južný bastión a Veľká terasa:

Priestor medzi Druhou a Treťou bránou vyplňa obranný prvok, tzv. **Južný bastión**, ktorý dal vybudovať Juraj Turzo koncom 16. storočia. Vstup do hradu je zabezpečený tunelom, vyhlbeným v telese bastiónu. Na terase bastiónu sa pôvodne nachádzalo viacero diel na obranu tejto časti hradu a taktiež tu stála strážna vežička, v 19. storočí prestavaná na empírovú gloriету. Nad vstupom do tunela, je umiestnený erb grófa Františka Zičího s latinským textom:

„Po úplnom vyhorení celého hradu, úplnú obnovu urobil riaditeľ gróf František Zičí de Vasenkeö r. 1800.“

Súčasťou obrany bastiónu je aj systém **kazemát** – v múre integrovaných strielní na obranu hradieb. Do kazemát sa schádza cez dvere v tuneli. V strope tunela sa nachádzajú otvory, ktoré zabezpečovali jednak jeho osvetlenie ale i odvodnenie terasy.

(Na terase sa nachádza pozostatok kamennej tabule z čias Imricha Turzu: „Erb Alžbety Coborovej z Coborova a sv. Michala vdovy, pozostalej po osvietenom pánovi palatínovi uhorského kráľovstva, mojej drahej matky.“)

Tretia brána:

Záverom obranného systému je Tretia brána. Pôvodne bola vybavená padacím mostom, ktorý v súčasnosti už neexistuje. V 2. polovici 16. storočia bola tretia brána prebudovaná ako vstup do traktu, smerujúceho k Archívnej veži. Nad vstupom je zdvojený erb grófa Juraja Turzu a jeho druhej manželky Alžbety Coborovej. Medzi erbmi sa nachádza latinský text, v ktorom gróf Turzo oznamuje, že dal hrad opevniť.

(„Najlepšia stráž je zbožná láska (Pietas). Za vlády bohobojného pána Mateja, z božej milosti zvoleného rímskeho cisára, a tiež vznešeného cisára nemeckého, kráľa uhorského a českého, šťastne vládnuceho. Toto nové dielo vlastným nákladom postavil osvietený gróf a nábožný pán Juraj Turzo z Betlanoviec, palatín uhorského kráľovstva, stály sudca Kumánov, teraz doživotný a trvalý zemepán Oravy, jej najvyšší dedičný župan, dôverný tajný radca jeho cisársko - kráľovského veličenstva a jeho zástupca v Uhorsku.“

Nemá ceny ľudská práca a stála bdelosť, keby nás nechránil a nepomáhal nám všemohúci Boh.“)

V prízemí Tretej brány sa pôvodne nachádzala strážnica a väznice (po ľavej strane) a vstup do kovárskej dielne (po pravej strane). Na poschodí boli obytné miestnosti pre služobníctvo. Archívna veža (naľavo od tretej brány), slúžila okrem obranných účelov aj ako archív Oravského panstva.

Administratívny trakt:

V období Františka Turzu sa v tomto priestore nachádzali maštale, kde privádzali vodu podzemným vodovodom. Po požiari hradu boli tieto priestory prebudované na dielne pre sedlára a remenára v prízemí a byty archivára, vyberača daní a odhadcu na poschodí.

HLAVNÉ NÁDVORIE:

Pôvodne nádvorie nebolo dláždené, ale pokrýval ho prirodzený porast. Súčasnú podobu dostalo hlavné nádvorie počas generálnej opravy hradu v 50. rokoch 20. storočia.

Pri stene druhej terasy je inštalovaný pranier (stĺp hanby), ku ktorému pripútavali previnilcov za drobné delikty a vystavovali na všeobecný posmech na verejných miestach, napr. pri bránach, na nádvoriach, námestiach a pod. Stĺp hanby pochádza z Veličnej.

Hradný múr:

Bol vybudovaný pravdepodobne počas stavebnej činnosti Mateja Korvína v období jeho vlastníctva. Pôvodne mal cimburie, neskôr zamurované Jánom z Dubovca.

Schody na zvýšené nádvorie – dvojicu terás:

Vyvýšené nádvorie – dvojicu terás, dal vybudovať Juraj Turzo, ale súčasná podoba schodiska vznikla počas romantizujúceho reštaurovania hradu začiatkom 20. storočia.

KAPLNKA SV. MICHALA:

Pripája sa k Dolnému hradu – Turzovmu palácu a je dominantnou stavbou jeho dolnej časti. Kaplnku dal postaviť Juraj Turzo a vysvätená bola v roku 1611. V kaplnke sa nachádza rodinná hrobka Turzovcov a tiež krypta s pozostatkami členov rodiny Henkel – Suňogovcov (Henkel – Szunyogh).

(Ku kaplnke sv. Michala a sakristii je vypracované samostatné lektorské slovo.)

BUDOVA TZV. FARY:

Vybudovať ju dal gróf Juraj Turzo začiatkom 17. storočia. Slúžila ako obytný priestor pre hradného kaplána. Nad vstupom do interiéru tzv. Fary sa zachoval kamenný erb Juraja Turzu a na jej nároží znak Uhorska.

Mramorová tabuľa je venovaná Jurajovi Tranovskému, ktorý ako evanjelický farár - exulant pôsobil na Oravskom hrade v rokoch 1629 – 1631.

Práve z jedného z komínov tejto budovy sa rozšíril požiar, ktorý v roku 1800 zachvátil celý Oravský hrad.

TURZOV PALÁC:

Obytný palác v dolnej časti hradu – Turzov palác – dal postaviť František Turzo v 16. storočí. V priestore prízemnia bol vybudovaný podzemný vodovod, ktorým sa privádzala voda do kuchyne. Tento vodovod fungoval až do roku 1848.

Pred vstupom do paláca sa nachádza nad dverami erb Juraja Turzu s latinským nápisom, popisujúcim prestavbu hradu palatínom Jurajom.

Zbrojnica:

Zbrojnica slúžila ako vstupná miestnosť do obytného priestoru Turzovho paláca, ktorý bol vybudovaný v 2. polovici 16. stor. Na stenách sa nachádzajú reprodukcie vedút hradov, patriacich k majetku rodiny Turzovcov – Orava, Lietava a vodný hrad v Bytči, ktorý bol rodinným sídlom.

V Zbrojnici sa nachádzajú i dva kozuby, cez ktoré sa vykurovali bahrikové pece¹⁰ v ďalších miestnostiach Turzovho paláca.

V období renesancie, kedy na Oravskom hrade pôsobil rod Turzovcov, plnila zbrojnica dve základné funkcie. Jej primárnou úlohou bolo zaistiť účelné uskladnenie výzbroje a jej efektívnu distribúciu pre prípad bojovej akcie. Zároveň však plnila aj reprezentatívnu funkciu. Zbrojnica, alebo aspoň jej časť, slúži ako demonštrácia moci, bohatstva a spoločenského postavenia svojho majiteľa.

Aby mohla zbrojnica túto úlohu splniť, bola situovaná do reprezentatívnych priestorov a inštalovaná tak, aby zbrane a výstroj poskytovali vizuálne pôsobivý dojem o bohatstve a moci majiteľa. Šľachtic takto demonštroval svoju schopnosť splniť svoju hlavnú spoločenskú povinnosť: konať vojenskú službu.

Expozícia zobrazuje výlučne chladné (v dobovej terminológii biele) zbrane, ktoré sa používali v protitureckých a náboženských vojnách 16. a 17. stor. v celej strednej Európe, ale predovšetkým v našom prostredí.

Vojenskou jednotkou, ktorá sa v období renesancie tešila najväčšej úcte, bola ťažká jazda, tzv. kyrysníci, nazývaná podľa hlavnej časti svojho brnenia, predného a zadného kyrysu, ktorý sa

vyvinul s neskorogotickej plátovej zbroje. Preto je ústrednou časťou našej expozície kyrysnícka polzbroj z obdobia okolo r.1570. Kompletná polzbroj je doplnená jeden a pol ručným renesančným mečom.

Renesančné meče vychádzajú z gotických predlôh a aj v epoche začínajúceho novoveku si udržali svoju vážnosť a popularitu ako hlavných pobočných zbraní. Na prelome 16. a 17. stor., t. j. na sklonku renesancie a pri zrode baroka, však už musia čeliť konkurencii nových chladných zbraní – kordov a rapírov, určených hlavne k bodaniu. Tieto zbrane boli populárne v celej Európe, u nás však museli čeliť konkurencii – zakrivenej šabli, ktorá do Európy prenikala z nomádskeho prostredia. Ako pobočná zbraň sa v našom prostredí presadila aj na úkor módnych chladných zbraní zo západu – kordu a rapíru.

Hoci sa renesancia nesie v znamení vzrastajúceho významu strelných zbraní, väčšina pechoty je stále ešte vyzbrojená halapartňami a pikami na dlhých násadách, ktoré tvorili jej hlavnú obranu proti jazde.

Za symbol renesančného vojenstva možno pokladať veľký obojručný meč. Objavil sa v tejto podobe na zač. 16. stor. v nemeckých krajinách a stal sa veľmi obľúbenou zbraňou renesančných žoldnierov. Početní nemeckí landsknechti (žoldnieri, vyzbrojení práve týmto obojručným mečom) slúžili v habsburských službách aj na Slovensku.

Prvá hradná galéria:

Empírový nábytok, ktorý sa v tejto miestnosti nachádza, pochádza z kaštieľa vo Veličnej, rovnako ako i súbor obrazov. Kópia talianskeho zrkadla z Benátok bola vyrobená v 18. storočí.

Na stenách umiestnené obrazy sú portréty Dáriusa Smrečániho (Smrecsányi), jeho syna Juraja Smrečániho a Pavla Madočániho (Madocsányi), ktorí vykonávali funkciu županov Oravskej stolice. Edmund Ziči bol oravským komposesorom a tiež mecenášom a zakladateľom múzea Oravského komposesorátu v roku 1868, ktoré bolo predchodcom súčasného Oravského múzea.

Portrét Juraja Turzu dal v 1. polovici 19. storočia vyhotoviť Jozef Erdödy¹¹ podľa dobovej grafickej predlohy.

Prvý salón:

Mobiliár Prvého salónu tvorí predovšetkým baroková skriňa z 18. storočia. Je zdobená intarziou zo slamy a maľbami štyroch postáv, z ktorých každá symbolizuje jeden, v tom období známych, kontinentov: Európa - rytier, Ázia - Turek, Afrika - černocho a Amerika - Indián.

Pod oknom sa nachádza intarzovaný stôl z 2. polovice 19. storočia, ktorý pochádza z majetku zemianskej rodiny z Vyšného Kubína.

Červený salón:

Červený salón je zariadený neogotickým nábytkom z 19. storočia a klasicistickým zrkadlom. Vo vitríne sa nachádza dobový porcelán a bábika, ktorá slúžila ako prikrývka na kanvicu s čajom.

Na akvareli je vyobrazený Oravský hrad z čias pred generálnou opravou. Ďalšie obrazy predstavujú členov rodiny Bujnákovcov z Dolného Kubína, ktorí patrili k známym národovcom v 19. storočí.

Lovecký salón:

Poľovnícky salón je vybavený neobarokovým nábytkom z 19. storočia.

K tradičným stredovekým zábavám šľachty patrila aj poľovačka. Orava bohatá na lesy a zver v tomto smere umožňovala bohaté vyžitie. V miestnosti sú umiestnené trofeje získané predovšetkým z územia Oravy. Nachádzajú sa tu kože z medvedov, preparát hlucháňa, parožie jeleňa, srnca, kamzíka, hlavu diviaka a jazveca. Poľovnícku kolekciu trofejí dopĺňajú dve poľovnícke pušky s príslušenstvom, taktiež z konca 19. storočia.

Dámsky salón:

Mobiliár Dámskeho salóna tvorí sedáciu súpravu v empírovom slohu z 19. storočia a klavír, vyrobený v roku 1880. V skleníku sa nachádza dobový úžitkový porcelán a sklo z 19. a začiatku 20. storočia. Empírové stĺpikové hodiny pochádzajú z 19. storočia.

ZÁPADNÁ BAŠTA:

Západnú, rovnako ako Východnú baštu dal v 40. rokoch 16. stor. postaviť kastelán Ján z Dubovca. Obe bašty slúžili ako pilier opevnenia hradu proti útoku. Bašta bola vybudovaná podľa renesančných zásad fortifikačného (opevňovacieho) umenia. Pozoruhodná je hrúbka vonkajších stien, 4 – 5 m. Západná bašta má cenný vnútorný kazetový strop z polovice 17. stor.

Šermiareň

(prvá, vstupná miestnosť)

Slúžila ako priestor pre výcvik posádky. V tejto miestnosti sa nachádza expozícia rytierskej výzbroje. Aby sa zdôraznil charakter miestnosti ako priestoru pre výcvik v boji s mečom, sú tu vystavené repliky historických mečov z prelomu 15. a 16. stor. Vtedajšie meče tvorili rôznorodú paletu krásnych a efektívnych zbraní. Vystavené sú meče jednoručné a jeden a pol ručné, ktoré sa ovládali jednou, alebo oboma rukami. Okrem mečov sa používali aj šable a tesáky, ktorých zástupcovia sú tu vystavení. Boli to efektívne sečné zbrane.

Ochrannú zbroj zastupujú dva brnenia vzor Drôtená košeľa, ktorým dávali rytieri v Uhorsku prednosť a ktoré tvorili základ osobnej ochrany v sledovanom období. Uhorskí rytieri museli čeliť predovšetkým Turkom, preto potrebovali relatívne ľahkú a pružnú zbroj.

Názov miestnosti je odvodený od vlajkového stojana, ktorý zobrazuje schému hlavných seknutí mečom na telo a hlavu nepriateľa. Vlajka je kožená, predstavuje vernú repliku.

Steny zdobia jazdecké tarče – jazdecké drevené štíty, potiahnuté kožou. Sú to verné repliky podstatné súčasti rytierskej zbroje. Štíty sú vybavené erbmi, ktoré mali v boji kľúčovú úlohu. Rytieri a zbrojnoši, ktorí slúžili jednému pánovi, napr. Matejovi Korvínovi, niesli na štíte jeho erb, aby sa poznali v boji. Tarč naľavo nesie erb uhorského kráľa Mateja Korvína, tarč naľavo nesie erb Štibora zo Štiboric, ktorý bol na prelome 14. a 15. stor. významným prívržencom vtedajšieho uhorského kráľa Žigmunda Luxemburského. Ctibor okrem mnohých iných funkcií vykonával aj úrad kastelána Oravského hradu. Na stene pri okne je v kompozícii s mečmi jazdecký oceľový tarč s emblémom Dračieho rádu. Tento rád založil kráľ Žigmund Luxemburský a jeho členmi bývali najvýznamnejší uhorskí veľmoži.

Izba sekier

(druhá miestnosť)

Táto izba predstavuje expozíciu ďalších typov ručných zbraní z prelomu 15. a 16. stor. najefektívnejšie boli celokovové bojové kladivá a palcáty, schopné zneškodniť aj ťažko obrneného nepriateľa jediným zásahom bez toho, aby bolo nutné preraziť zbroj. Tieto ručné zbrane spôsobovali strašné vnútorné zranenia.

Bojové sekery, rôznorodého designu a tvarov, napohľad nepekne, ale veľmi funkčné. Ich rôzne tvary umožňovali vojakom, ktorí boli nimi vyzbrojení, účinne napadnúť aj ťažko obrnených nepriateľov. Uhorskou špecialitou boli malé celokovové vrhacie sekery. Tieto rohaté zbrane pri vrhu rotovali a zabodávali sa, nech dopadli na cieľ ktoroukoľvek časťou.

Halapartne, vo svojej podstate sekery s hrotom na mimoriadne dlhých násadách boli ideálnou zbraňou pre pešiaka. I neurodzený žoldnier s touto zbraňou mal nádej aj proti obrnenému rytierovi. Dôležitou pomôckou pre obranu hradu bola odrážacia vidlica, ideálna na odstrávanie útočných rebríkov od hradieb, bola neodmysliteľnou súčasťou hradného arzenálu.

Ochrannú zbroj predstavujú malé, celokovové štíty, stojím designom ideálne ochranné prostriedky pre boj v stiesnených priestoroch hradieb.

Špecialitou je pechotná pavéza z obdobia kráľa Mateja Korvína. Pavéza je ťažký pechotný štít, za ktorým sa kryl strelec s kuše v boji. Keďže pavéza bola ťažká, na manipulovanie s ňou mal prideleného nosiča. Tento typ pechotného štítu preslávili Husiti. Od nich ho prevzal Čierny pluk, elitné vojsko Mateja Korvína. Medzi vojakmi tejto jednotky bolo mnoho bývalých Husitov a aj veľa Slovákov.

Delové sály

(druhé poschodie)

Delové sály boli vybudované ako hlavná obranná pozícia Západnej bašty v 2. polovici 16. stor. Slúžili ako palebná platforma hradného delostrelectva, ktoré malo za úlohu čeliť delostrelectvu nepriateľských vojsk. Okrem samotných strielní boli delové sály vybavené vetracím systémom a prístupovou komunikáciou, ktorú predstavoval samostatný vchod s dvojkrídlovými dverami.

Expozícia prezentuje delostreleckú výzbroj, používanú pri obrane hradu v období 16. a 17. stor. V prvej strielni sa nachádza hradobné delo z 16. stor. s príslušenstvom. Príslušenstvo tvorila čistiaca palica, drevený nabíjak a odmerka na strelný prach. Spolu s odpaľovacou palicou sú delostrelecké pomôcky umiestnené na samostatnom stojane. Podvozok hradobného dela – lafeta je typický pre pevnostné delostrelectvo. K obsluhu tejto zbrane bol potrebný zohratý tím delostrelcov. V druhej strielni sa nachádza hradobná puška – príbuzná ručných zbraní pechoty. Je však väčšia, účinnejšia a vďaka stálemu podvozku ju môže obsluhovať jeden strelec. Hradobné pušky boli v období renesancie a baroka veľmi obľúbené.

V tretej strielni je umiestnený trojhlavňový kanón. Použitie viacerých hlavní umožnilo vypáliť niekoľko výstrelov po sebe bez nutnosti nabíjať po každom výstrele, čo bolo užitočné pri odrážaní priameho útoku na hradby. Treba si uvedomiť, že aj profesionálne vyškolená obsluha potrebovala v renesančnom období na nabitie svojej zbrane niekoľko minút.

Na samostatnom stojane v prvej miestnosti delových sál sú prezentované najstaršie typy ručných strelných zbraní – hákovnice. Napriek jednoduchej konštrukcii mali vysoký účinok a dokázali zneškodniť aj protivníka v krúžkovom alebo plátovom brnení. Pri obrane hradieb dokázali hromadnou paľbou zastaviť aj početnejšie jednotky útočníkov.

Na samostatnom stojane v druhej miestnosti delových sál sa nachádza arkebúza s luntovým (t. j. knôtovým) zámkom, s kompletným výstrojom: bandalirom – pásom na náboje v drevených obaloch a rohom na pušný prach a s furketou – vidlicou, ktorá pri streľbe podopierala dlhú hlaveň. Modernejšou strelnou zbraňou 17. stor. bola mušketa. Používala kresadlový zámok, ktorý bol hlavným princípom činnosti ručných strelných zbraní až do 19. stor.

So strelnými zbraňami – ručnými aj s delostrelectvom, bojovali mušketeri a delostrelci, profesionálni vojaci obdobia renesancie a baroka. Boli to žoldnieri a slúžili tomu, kto zaplatil. V období po tridsaťročnej vojne si panovníci najímali žoldnierov nastálo – vznikli moderné stále armády, aké poznáme aj dnes.

Terasa:

Pôvodne bola Západná bašta, rovnako ako i Východná, zastrešená manzardovou strechou. Po požari, za Jozefa Pálfiho, ich však nahradilo cimburie.

Smerom na západ vidíme vrch Šibenice¹², v diaľke Malú Fatru, na juhu vrch Kýčeru a riekú Orava, na juhovýchode Západné Tatry, smerom na sever sa tiahne Oravská Magura, z terasy je pohľad na hradné bralo vypínajúce sa do výšky 112 m nad úrovňou rieky Orava.

KORVÍNOV PALÁC:

Stredný palác - Korvínov palác, bol vybudovaný v 2. polovici 15. storočia, vtedajším vlastníkom Oravského hradu a uhorským panovníkom Matejom Korvínom, ktorý budoval obytné krídlo s využitím neskorogotických stavebných prvkov pre potreby budúceho majiteľa a jeho dvora, pre svojho nemanželského syna Jána Korvína.

Po požiari bol Korvínov palác obnovený za kompososora Jozefa Pálfiho v rokoch 1906 až 1912.

Druhá hradná galéria:

Jednou z najkrajších miestností Korvínovho paláca je Druhá hradná galéria, nachádzajúca sa v miestnosti bývalej jedálne. Nábytok bol vyhotovený až v 20. storočí a ich autorom je rezbár z Oravského Podzámku. Za nimi je historický kozub s erbom Pálfičovcov.

Súčasná podoba druhej hradnej galérie vznikla v čase romantizujúcej obnovy stredného paláca grófom Jozefom Pálfiom po požiari, podobne ako i všetky interiéry Korvínovho paláca. Steny miestnosti ako i stropy sú vyložené červeným smrekom.

Dominantou galérie sú obrazy riaditeľov Oravského kompososorátu, ktoré pochádzajú z kolekcie obrazov získaných z kaštieľa vo Veličnej¹³.

Prvým riaditeľom Oravského kompososorátu sa stal gróf Gašpar Ilésházi, manžel jednej z dcér Juraja Turzu, Heleny. Po ňom do funkcie nastúpil gróf Gabriel Ilésházi (jeho syn), ďalej boli zvolení gróf Štefan Tököly (Thököly) - (práve Tököly bol v r. 1670 obvinený zo zrady a tri mesiace, až do svojej smrti v roku 1670, sa bránil na hrade. Konfiškáciou majetkov tohto rodu vznikol podiel štátu na panstve a hrade, ktorý po 1. sv. vojne prevzala ČSR.), gróf Mikuláš Draškovič, gróf Juraj Ilésházi, gróf Juraj Erdödy st., gróf Juraj Erdödy ml., knieža Mikuláš Esterházi (Eszterházy), gróf František Ziči, gróf Jozef Erdödy, gróf Edmund Ziči, knieža Pavol Esterházi (Esterházy) a gróf Jozef Pálfi (posledný riaditeľ Oravského kompososorátu).

Pod obrazmi jednotlivých riaditeľov Oravského kompososorátu sú umiestnené tabuľky s menom a titulmi portrétovaného.

STREDNÉ NÁDVORIE:

Dominantou nádvorie je studňa, ktorú dal v r. 1565 vykopať František Turzo. Pôvodne mala hĺbku 90 metrov, po požiari bola čiastočne zasypaná a jej dnešná hĺbka je 64 metrov.

EXPOZÍCIA DOBOVEJ JUSTÍCIE:

Expozícia dobovej justície sa nachádza v priestore bývalej kuchyne a skladá sa z dvoch miestností. V prednej je umiestnená lavica s drevenou kladou na nohy, škripec, šibenica a panely s fotografiami, znázorňujúce výkon stredovekej spravodlivosti. V menšej miestnosti, sa nachádzajú nástroje na mučenie – kliešte, klada na krk a ruky, nazývaná „husle“ a iné.

OBYTNÁ VEŽA:

Obytná veža bola v 2. polovici 15. storočia funkčne spojená s Korvínovým palácom a aj po obnove v rokoch 1906–1912 s ním tvorí jeden celok.

Obytná veža pochádza z konca 13. storočia a v rámci obrany hradu sa pôvodne do jej miestností vstupovalo z prvého poschodia pomocou odkladacích schodov.

POSCHODIE KORVÍNOVHO PALÁCA:

Prvá miestnosť:

Prvá miestnosť je obložená červeným smrekom, tak ako i ďalšie nasledujúce miestnosti. Interiér je doplnený súbormi nábytku z obdobia neogotiky a neorenesancie, ktoré dal vyhotoviť gróf Jozef Pálfi.

Steny zdobia kópie rytín mesta Košice a maďarského Gyóru, hradu Šariš, pevnosti Komárno a Törökszentmiklósri Szolnok v Maďarsku, neďaleko od Budapešti. Všetky rytiny dokumentujú obdobie 15-ročnej vojny proti Turkom (1593–1608).

Diplom získal Oravský komposesorát v roku 1890, kedy sa jeho zástupcovia zúčastnili Všeobecnej výstavy poľného a lesného hospodárstva vo Viedni.

Druhá miestnosť:

Romantickým architektonickým prvkom tejto miestnosti je tzv. „sedile“ – výklenok v stene so sedením v štýle talianskej renesancie.

Jedným z najstarších exponátov Oravského múzea je baroková truhlica z roku 1695. Nad ňou sa nachádza obraz Oravského hradu z 2. polovica 19. storočia. Interiér dopĺňa kachľová pec ozdobenú rodinnými erbmi z čias Jozefa Pálfiho.

Erbová miestnosť:

Aj táto izba bola zariadená v r. 1906–1912 v neogotickom slohu a pôvodne slúžila ako knižnica. Dominujú jej stoličky, ozdobené vyrezávanými erbmi na operadlách. Sú to erby ČSR, Uhorska, Slovenska, erb Oravskej stolice a rodové erby Turzovcov, Pálfiovcov, Esterháziovcov, Zičiovcov a Cirákiovcov (Cziráky) a Čákiovcov (Csáky).

Expozíciu dopĺňajú zemské a hviezdne glóbusy a armilárna sféra z 1. polovice 18. storočia, ako aj Gregoryho ďalekohľad, pravdepodobne tiež z 18. storočia¹⁴.

Nad vstupom do Rytierskej sály je drevený vyrezávaný erb Františka Turzu.

Rytierska sála:

Steny nad obložením z červeného smreka sú zdobené neogotickými freskami s poľovníckymi motívami. Vyhotoval ich nemecký maliar z Mníchova, Maximilián Mann, podľa starých talianskych prác. Na pravej strane sa nachádza kachľová pec, ktorú dal postaviť gróf Pálfi. Je zdobená motívom sv. Juraja zabíjajúceho draka.

Nábytok v tejto miestnosti dal vyhotoviť, ako všetok mobiliár Korvínovho paláca, Jozef Pálfi v snahe zariadiť jeho zrekonštruované miestnosti dobovým nábytkom, a tak dokumentovať návštevníkom Múzea Oravského komposesorátu štýl stredovekého bývania šľachty.

Slúžkina miestnosť:

Mobiliár - posteľ, podnožka a truhlica dokumentuje neogotický sloh.

Na stene sa nachádzajú drevené vyrezávané hodiny bez ručičiek, ktoré mali takýmto spôsobom neustále pripomínať hradnému personálu, že svojim pánom musia byť k dispozícii plných 24 hodín denne.

Spáľňa:

Podobne ako všetky miestnosti Korvínovho paláca je zariadená v neogotickom štýle z obdobia rokov 1906–1912.

Centrom miestnosti, ako bolo zvykom v stredoveku, je posteľ s baldachýnom. Doplnkom postelí sú dve podnožky, pomocou ktorých sa na ne vystupovalo. Zaujímavým exponátom je neogotická dvojdvierová skriňa s rímsou so zuborezom. Nábytkovú výbavu dopĺňa vyrezávaná schránka na listy a cennosti s odkladacím vrchnákom.

PALÁC JÁNA Z DUBOVCA:

Priestory Obytnej veže spolu s Palácom Jána z Dubovca predstavujú jeden celok. Treba uviesť, že tieto priestory boli počas požiaru v r. 1800 kompletne zničené a na rozdiel od Korvínovho paláca neboli na prelome 19. a 20. storočia obnovené. Ich oprava bola súčasťou generálnej opravy hradu v r. 1953–1969 a priestory boli prispôbené na expozičné účely Oravského múzea.

Obytný päťposchodový palác dal vybudovať Ján z Dubovca v 1. polovici 16. storočia v neskorogotickom slohu. Nad vstupmi do jednotlivých miestností Paláca Jána z Dubovca a do súčasnosti zachovali kamenné erby jeho majiteľa.

PRÍRODA

V roku 1862 sa riaditeľom (komposesorom) Oravského komposesorátu stal gróf Edmund Ziči, ktorý začal s reorganizáciou celej štruktúry panstva. Výkonom plánovaných zmien poveril lesmajstra Wiliama Rowlanda a právnu agendou Mikuláša Kubínyiho.

Obdobie pôsobenia Rowlanda¹⁵ na Orave (1864 – 1883) bolo obdobím povznesenia lesného hospodárstva v tomto kraji. Pokrok a modernizácia spočívali v komplexnom prístupe k hospodáreniu v lesoch, v rozsiahlom zalesňovaní, v rozširovaní dopravného systému (vodný, cestný), v ochrane lesov a prírodného prostredia a v osvetovej činnosti (obrábanie pôdy, zavodňovanie, ovocinárstvo, dobytkárstvo, rybárstvo). Orientoval sa tiež na odborné zaškolenie personálu v lesnom hospodárstve, pri čom využíval názorné ukážky – preparáty živočíchov, drevené modely rôznych technických zariadení (mlyny, pily, priehrady, sušiarne, ap.). S uvedenými predmetmi sa v r. 1867 zúčastnil hospodársko-lesníckej výstavy v Budapešti a v r. 1873 na Svetovej výstave vo Viedni, kde zbierka získala medailu (viď. diplom v Korvínovom paláci). Po ukončení výstavy dal podnet k tomu, aby modely a preparáty živočíchov boli vystavené v prázdnych miestnostiach Oravského hradu (v dolnom hrade za kaplnkou), a tak sprístupnené širokej verejnosti. Na Oravu pozval aj Geologický výskumný ústav z Viedne, kde z výsledkov jeho činnosti vznikla kolekcia minerálov, hornín a paleontologických exponátov. V r. 1868 vzniklo múzeum Oravského panstva, neskôr múzeum Oravského komposesorátu. Komposesorátny riaditeľ gróf Edmund Ziči vystupoval ako mecenas novozaloženého múzea a jeho veľký podporovateľ. Pri zriaďovaní múzea Rowlandovi pomáhali lesník Anton (Antoni) Kocyan a lesný správca Jozef Guber¹⁶.

Štruktúra komposesorátnych zbierok zodpovedala vtedajšej situácii a záujmom panstva. V prírodovednej časti bolo 61 kusov cicavcov (včítane 4 netopierov a 7 myší) 6 plazov, 13 rýb, 256 vtákov a 318 kusov hmyzu. Preparáty boli takmer výlučne výsledkom práce A. Kocyana – súčasťou expozície je ukážka preparátorskej práce Antona Kocyana. Neskôr niektoré preparáty (abnormality, ako dvojhlavé a šesťnohé teľa) sa z expozície vylúčili, v r. 1955 vznikla dočasná expozícia a ostatné zbierky prešli do depozitárnych priestorov. Základy súčasnej expozície sú z r. 1968, keď bola otvorená pri príležitosti 100 výročia založenia múzea a doplnená o niektoré nové exponáty z preparátorskej dielne Považského múzea (preparátor Jozef Cengel) a z preparátorskej dielne Jozefa Feilhauera z Tvrdošína.

Prírodovedná expozícia – informácia pre lektorov

V roku založenia múzea na Oravskom hrade – 1868, patrili prírodovedné zbierky k prvým exponátom a reprezentovali ich najmä preparáty živočíchov zhotovené na tento účel, zbierka vzoriek drevín a modelov. Zásadná zmena prírodovednej expozície sa uskutočnila v roku 1968 pri príležitosti 100. výročia múzea a po dokončení generálnej opravy hradu. V tejto podobe, s menšími obmenami pretrvávala expozícia do r. 2006. Už od začiatku išlo o viac-menej provízorne riešenie, zodpovedajúce momentálnym potrebám a možnostiam. Na dlhodobej stagnácii stavu sa podpísala aj skutočnosť, že v Oravskom múzeu neboli dlhšie obdobie odborní pracovníci prírodovedného zamerania. Podmienky pre systematickú prácu v tejto oblasti sa vytvorili v ostatných rokoch, keď bolo vybudované samostatné prírodovedné oddelenie obsadené kvalifikovanými odborníkmi. Oravský hrad a jeho expozície, vrátane prírodovednej, navštívi ročne okolo 170 tisíc návštevníkov (z toho prevažná časť zo zahraničia) a je tak reprezentantom kultúrnych a historických hodnôt regiónu Orava a Slovenska. Okrem toho sa zvyšoval záujem škôl z celého regiónu o vyučovacie hodiny v priestoroch prírodovednej expozície, ktorá v dovtedajšej podobe ani po obsahovej, ani po

výtvarno-technickej stránke nezodpovedala požiadavkám doby. Bolo preto nevyhnutné pristúpiť k reínštalácii expozície.

Expozícia je zameraná na prezentáciu dominantných a charakteristických prvkov a osobitostí prírodného prostredia Oravy s využitím zbierkových predmetov, obrazovej dokumentácie a sprievodných textov vrátane cudzojazyčných (angličtina).

Expozícia má niekoľko častí. Vo vstupe do expozície je časť venovaná histórii vzniku múzea na Oravskom hrade, vrátane osobností (Edmund Zichy, Wiliam Rowland, Anton Kocyan a Jozef Guber), inštalovaná je tu tiež ukážka najstarších exponátov, ktoré v minulosti boli v expozícii.

Samotná expozícia zameraná na súčasné prírodné pomery regiónu Orava má úvodnú časť – rozloha územia, podnebie, vodstvo, doplnenú mapami – súčasná a historická, ako aj fotografiami. Rozsiahlejšia je informácia o geologickej stavbe, ťažbe nerastných surovín a paleontologických nálezoch spojená s ukázkami minerálov, hornín a paleontologických vzoriek vo vitrínkach.

Hlavná časť expozície je venovaná najcharakteristickejším a plošne najvýznamnejším typom prírodného prostredia, ktoré približujeme návštevníkom prostredníctvom textov a fotografií na paneloch a veľkých diorám vo vitrínach. Dozvedia sa o živote v rieke Orava, o druhoch žijúcich v okolí ľudských sídel, čo je rašelinisko, o charaktere lúk a pasienkov, či lesov a vysokohorských lokalít na Orave. Doplnkom sú printony (presvietené fotografie) vzácnejších druhov rastlín, živočíchov a húb, umiestnené v priechodzích priestoroch na chodbách.

Výtvarno-technické riešenie bude umožňovať prostredníctvom videoprojekcie, vrátane ozvučenia umocniť zážitok návštevníka, špeciálne osvetlenie je určené na nočné prehliadky hradu. Ďalšie technické prvky (napr. počítač umožňujúci vyhľadávanie podrobnejších informácií o druhoch, lokalitách, osobnostiach ap., LCD obrazovka) budú umožňovať realizovať priamo v expozícii rôzne doplnkové formy vyučovania a vzdelávania. Súčasťou projektu je aj priestor na príležitostné monotematické výstavy.

Realizácia:

Projekt realizovali pracovníci múzea (odborní pracovníci prírodovedci, technickí pracovníci a konzervátori) v spolupráci s dodávateľskými firmami ako JK Style Jozef Karlík – zhotovenie vitrín, p. Hiadlovský - audiovizuálna technika, p. Lašút – tlač a lepenie fotodokumentácie, a ďalší. Expozícia je realizovaná z vlastných prostriedkov múzea s finančným príspevom Ministerstva kultúry SR (granty) a ŽSK.

Tretie poschodie Paláca Jána z Dubovca – expozícia historického nábytku:

V tomto priestore – prepojenia Obytnej veže a miestnosti Paláca Jána z Dubovca, sa v súčasnosti nachádza expozícia historického nábytku. Jednotlivé kusy historického nábytku rôznych štýlov z rôznej doby dokumentujú vkus vtedajšej spoločnosti, pretvorený nielen do tvarov nábytku ale i úžitkového umenia a samozrejme nábytkových doplnkov.

Nábytok pochádza z konca 19. a tiež 20. storočia a je dôkazom rôznorodosti štýlov, ktoré sa uplatňovali v nábytkovom umení.

Prvá miestnosť:

Kresby na stenách miestnosti pochádzajú pravdepodobne z čias Františka Turzu.

Príbormík so zrkadlom je v štýle secesie.

Nábytkový súbor dokumentuje neobarokový štýl spoločenských miestností prelomu 19. a 20. storočia.

Druhá miestnosť:

Na stene pri vstupe do miestnosti sa nachádzajú maľované erby Františka Turzu a jeho prvej manželky Barbory Kostkovej.

Pod nimi sú umiestnené príborníky z 19. storočia, vyhotovené v štýle secesie.

Skleník a robustný príborník sú dokladom neobarokového štýlu.

Stojacie hodiny pochádzajú z 18. storočia.

Sadrový erb je rodovým znakom rodiny Madočáni.

Miestnosť s cínovým riadom:

Samostatnú miestnosť oddelenú mrežami tvorí tzv. Žoldnierska jedáleň. Je zariadená neogotickým nábytkom a vybavená novodobými replikami chladných zbraní. Cínový riad naproti tomu je cennou originálnou zbierkou z 18. storočia.

ETNOGRAFIA – ĽUDOVÝ ODEV

Štvrté poschodie Paláca Jána z Dubovca

Etnografická expozícia: „ Tradície oravskej ľudovej kultúry“

Oravský región je stále považovaný za oblasť bohatú na ľudovú kultúru v hmotnej i duchovnej podobe. Túto mnohorakosť tradičných hodnôt, s dôrazom na vizuálne vnímanie, ponúka návštevníkom Oravského múzea časť novej etnografickej expozície, inštalovaná v priestoroch Dubovského paláca Oravského hradu. Prostredníctvom výberových etnografických exponátov s výraznou výpovednou hodnotou a špecifickými znakmi oravskej ľudovej kultúry, prezentuje individualitu tvorcu podľa miestnych špecifik, pôsobivo zvýraznených symbolikou a dekoratívnymi motívami.

Etnografická expozícia prezentuje základné zamestnanie obyvateľstva so zameraním na roľnícku a pastiersku kultúru prostredníctvom jednotlivých etnografických exponátov, vybraných z bohatého zbierkového fondu Oravského múzea. Náznakové prostredie s výberovými predmetmi približuje návštevníkovi tradičné formy zamestnania, ale aj domácku výrobu a remeslá.

Vitrína č. 1.

Hlavným zamestnaním obyvateľov Oravy bolo poľnohospodárstvo, hoci klimatické pomery a pôda, zvlášť v hornej časti regiónu, boli pre pestovanie poľnohospodárskych plodín doslova nepriaznivé. Mnohé polia sa nachádzali v nadmorskej výške 800 až 1000 m, čo sťažovalo ich obrábanie a úroda bola len veľmi slabá. Neurodilo sa ani toľko, koľko sa vysialo. Z obilnín sa na dolnej Orave urodila raž, jačmeň, neskôr i pšenica, no na hornej Orave pestovali prevažne len ovos. V chudobných podhorských oblastiach do prázdnych rúbanísk v prvé roky siali ikricu, ktorá nahrádzala ľuďom chlebové obilie. Od polovice 18. storočia začali na celej Orave postupne pestovať zemiaky. Významnou plodinou pestovanou na Orave bola kapusta, ktorú konzervovali tlačением do veľkých drevených sudov. V niektorých oravských lokalitách sa pôvodná odroda kapusty pestuje dodnes. Rozsiahle lesy na Orave poskytovali ľuďom na Orave dostatok dreva, z ktorého stavali nielen svoje obydlia, ale vyrábali aj množstvo predmetov potrebných pre domácnosť i hospodárstvo. Drevo sprevádzalo človeka na Orave najdlhšie a bolo vhodným materiálom na výrobu pracovného náradia, či dreveného riadu, často bohato vyrezávaného (hrable maľované – dar lásky dievčaťu od mládenca, cepy, lopata – vejačka na čistenie zrna - oddeľovanie od pliev, drevená stupka s dreveným tlkom na tlčenie lohazy – jačmenných krúp, vahan, lopata a ohreblo na pečenie chleba). Popri výrobe drevených predmetov bola rozšírená aj výroba predmetov upletených z prútia, lubov a koreňov a rôzne druhy košov a košíčkov).

Bohaté miestne zdroje kvalitného pieskovca umožnili rozvoj kamenárskej výroby, ktorá bola rozšírená najmä v Or. B. Potoku, Bzinách, Medzibrodí. Prírodný kameň bol nielen vhodným stavebným materiálom, ale vyrábali sa z neho aj rôzne výrobky potrebné k práci ako osly, brúsy a z náročnejších predmetov pomníky, kríže, kaplnky, súsošia s ktorými sa dodnes stretávame na

dedinských i mestských cintorínoch, pri cestách a v chotároch. Najznámejšie pochádzajú z dielne Bielopotockých z Oravského Bieleho Potoka.

Z pieskovca sa zhotovovali aj kamenné kadluby, ktoré slúžili na odlievanie praslenov, ihlíc a spôn, väčší z r. 1941 z Pribiša, menší z roku 1808 zo Zázrivej.

V expozícii nájdeme predmety vyrobené aj z iného prírodného materiálu, z rohov hovädzieho dobytky to boli najmä oselníky. S rohovinou sa stretáme aj v druhej časti expozície pri pastierstve a salašníctve.

V súvislosti s poľnohospodárstvom bolo rozvinuté aj kováčstvo, ktoré produkovalo rôzne pracovné náradie - motyky, kosáky, okutia na oje voza, kolesá, sekery a množstvo pracovných nástrojov potrebných pri rôznych remeslách.

Keramika prezentuje známu oravskú keramickú dielňu v Trstenej, ktorá produkovala hnedú, na bielo zdobenú keramiku a v regióne pracovala najdlhšie. Veľké trstenské misy nechýbali v žiadnej domácnosti, nakoľko celá rodina jedávala z jednej misy. Ostatné výrobky sú produkciou keramickej dielne vo Veličnej, ktorej výrobky mali svetlohnedý, zelený a hnedozelený podklad. Dvojačky a trojačky boli navzájom spojené spoločným držiakom a brušnými časťami. Na dolnej Orave boli veľmi obľúbené a nosili v nich jedlo do poľa. Zakrývali ich drevenou pokrievkou.

Prvú časť expozície spojenú s exponátmi viazanými na poľnohospodárstvo a domácnosť dopĺňajú exponáty sakrálneho a zvykoslovného charakteru – kaplička súčasť zariadenia interiéru, betlehem, vianočný stromček v podobe slameného lustra súčasť zimného výročného zvykoslovia, rapkáč a klepáč súčasť jarného výročného zvykoslovia.

Druhá časť expozície približuje na Orave rozšírený chov dobytky a oviec. S ním sa viaže pastierstvo, spojené s chovom hospodárskych zvierat, a salašníctvo s karpatským systémom chovu oviec, ktorý k nám priniesli valasi v rámci valaskej kolonizácie najmä v 16. – 17. storočí. Toto horské salašníctvo bolo zamerané, popri využívaní vlny, mäsa a kože, na spracúvanie ovčieho mlieka. Chov oviec nebol rovnomerne rozšírený na celej Orave. Ovce viac chovali na dolnej Orave a najdlhšie sa ich chov udržal v Zázrivej, ktorá sa stala centrom bačov a valachov pôsobiacich nielen na Orave, ale aj na Morave a v Čechách.

Pastierstvo a salašníctvo dokladujú vystavené exponáty, ktoré sa používali jednak v domácnosti pri spracovaní kravského mlieka – maselnica na výrobu masla, formy na maslo, ale najmä tie, ktoré boli súčasťou zariadenia salašov a slúžili na úschovu, prenášanie a spracovanie ovčieho mlieka a syra - črpáky, syrové formy, varechy, putira, geleta, stolec.

S pastierstvom a salašníctvom súviselo zvonkárstvo, výroba liatych a plechových zvoncov (veľký zvonec vešali dobytku, ktorý odbiehal od stáda, aby ho ľahšie našli). Malé neúrodné políčka obrábali roľníci často krát iba na kravách, zapriahnutých v drevenom jarme, zdobenom rezbou a na transport používali rovnako drevené vozy. Aj na Orave sa stretávame s maďarským typom dreveného sedla s bohatou drevorezbou.

Súčasťou expozície pastierstva a salašníctva sú ďalšie etnografické exponáty - pastierske signalizačné a komunikačné vzduchozvučné nástroje – fujara trombita, píšťaly a pastierske rohy z rohoviny – rohov hovädzieho dobytky, ako aj predmety osobnej potreby – kapsa, valaška, kvačka, mešec na tabak, britevník.

Vitrína č. 2.

Na Orave bol pre človeka od najstarších čias východiskovou surovinou na zhotovovanie odevu materiál, ktorý mu poskytovala príroda. Z ľanu, konopí a vlny vyrábali priadzu a tkal z nej textílie, z ktorých šil jednotlivé odevné súčiastky.

Podhorská oblasť severného Slovenska bola už od druhej polovice 13. st. známa pestovaním ľanu a konopí. Spriadanie vlákien získaných z týchto pradných rastlín a ich tkanie patrilo medzi

najstaršie zamestnania oravského ľudu. Podobne ako na celom Slovensku, aj na Orave pestovali v staršej dobe viacej konope než ľan. S prvými dávkami ľanu sa stretávame už v oravskom urbári z r. 1625. Začiatkom 18. st. sa stala Orava druhou plátenníckou oblasťou na Slovensku po Spiši. Bezprostrednými výrobcami plátňa boli aj na Orave tkáči, pre ktorých bolo tkanie plátňa hlavným zamestnaním. Dôležitou bola skutočnosť, že obchod s plátnom bol v rukách domácich roľníckych výrobcov. Títo ho vyvážali na vzdialené trhy južného Uhorska, Rumunska, Bulharska, Turecka, ba niekedy až Egypta. Oravskí plátenícki kupci dosiahli významné spoločenské postavenie. Nové poznatky a skúsenosti, ktoré si doniesli zo sveta, uplatnili nielen v architektúre a odievaní, ale v celkovom spôsobe života.

Pradením, skrúcaním vlákna pradiva, sa zhotovovala priadza vo forme tenkej alebo hrubšej rovnomernej pevnej nite. Prastarým spôsobom pradenia aj na Orave bol pohyblivý spôsob, keď človek pri chôdzi alebo pri pasení dobytku mal vlákno pripevnené na hlave alebo inde na tele. Neskôr už vlákno priväzovali na samorastlý konár, alebo tyč, ktorú držali v ruke, alebo si ju pripevnili za pás. Z tejto jednoduchšej pracovnej pomôcky sa postupne vyvinula praslica, pri ktorej sa už sedelo.

V oravskom regióne ženy používali na pradenie jednodielne alebo dvojdielne praslice so štiepanými alebo kresanými stĺpkami, zhotovené podomácky. Postupne sa zaužívali už remeselne zhotovené, točené na tokárni, zdobené vruborezom alebo vylievané olovom. V niektorých lokalitách hornej Oravy boli zaužívané praslice štvorhranného typu s vyrezávaným, tzv. „ryžovým“ vzorom. Praslice mali jedno alebo dvojstrannú prísednú dosku, slúžiacu ako podstavec. Zdobené praslice boli na Orave darom lásky, ktoré venovali mládenci dievčatám. Pri používaní tejto pomôcky ženy priadli na vreteno. Aby vreteno pri pradení dobre rotovalo, zaťažovali ho „praslíkom“ – mosadzným alebo oloveným praslenom. Od konca 19. storočia sa začínajú pri pradení ujímať krídlové kolovraty, ktoré postupne nahradili vreteno. Boli na nožný pohon a práca na nich bola oveľa rýchlejšia. Najrozšírenejšie boli kolovraty stojaté, ktoré vo viacerých oblastiach Oravy vytlačili používaný ležatý kolovrat. Ich produkcia bola rozšírená na dolnej Orave v Žaškove.

Už koncom 17. storočia začína na Oravu prenikať modrotlač, farbenie plátňa indigom na modro. Prvý mangel a súčasne i farbiareň vybudoval na hornej Orave v Orávke r. 1690 Bernolák zo Slanice. Od 18. storočia boli mangle a farbiarne vybudované hlavne v severnej časti regiónu: Slanica, Ústie, Osada, Zubrohlava, Klin, Námestovo, Tvrdošín. Na dolnej Orave pracovali modrotlačové diele v Dolnom Kubíne, Párnici a Veličnej. Farbenie potláčanie plátňa si vyžadovalo odborne vyučeného remeselníka – farbiara. Preto, ak majitelia mangľov a farbiarní neboli v remesle vyučení, obyčajne si takéhoto remeselníka najímali. Na Orave mala najdlhšiu pôsobnosť farbiareň Páltikovcov vo Veličnej, a to až do roku 1956.

Až do druhej polovice 20. storočia bola ľudová modrotlač obľúbeným a pomerne lacným materiálom pri zhotovovaní najmä ženského ľudového odevu. V bytovom textile sa uplatnila najmä na perinové oblečenie.

Modrotlačové formy boli najskôr celodrevené, neskôr kombinované s kovom alebo aj celokovové.

Z ľanového plátňa sa šil základný ženský a mužský odev, nosený priamo na tele, ale aj niektoré vrchné, najmä ženské odevné súčiastky. Z najkvalitnejšieho plátňa sa šili hlavne mužské košele, ženské oplecká – rukávy, sukne, ale aj parádnejšie plachty do výbavy pre nevestu, obrusy, uteráky. Menej kvalitné pačesné plátno sa používalo na posteľné plachty a spodné ženské košele, zrebné plátno zasa na spodné mužské gate, vrecia a trávne plachty.

Údržba a uloženie odevu

Na uskladnenie hlavne sviatočného odevu obyvatelia Oravy používali drevené truhly menších i väčších rozmerov, ktoré boli zdobené rezbou s rastlinným i geometrickým motívom. Bohatší obyvatelia neskôr používali maľované truhly, ktoré mali podobný motív ako truhly zdobené rezbou.

Tieto mali vnútri pri vrchu na ľavej strane po celej šírke krytu priehradku na peniaze, gombíky, stužky, prípadne iné drobnosti.

Vrchný odev bol poskladaný tak, by si uchoval svoj pôvodný tvar. Mužské súkenné nohavice prevrátili na opačnú stranu do polovice kolien tak, aby bola vonkajšia strana so šnúrovou výzdobou chránená vo vnútri. Podobne aj halenu preložili napoly lícnou stranou dovnútra, takisto aj kožúšky. Ženy si skrútili sukne v smere záhybov vo valca, preložili napoly a previazali tkanicami z pása. Šatky a kosičky boli poskladané a uviazané v plátennom obrúsku na vrchu, pod vekom truhly, aby boli pri ruke. Čepce boli uložené v bočnej priehradke truhly.

Pranie a hygiena

Plátenné odevné súčiastky a používaný bytový textil prali len niekoľkokrát do roka obyčajne pred Vianocami, cez fašiangy, pred Veľkou nocou a v lete. Gazdinej prišli pomôcť prať aj ženy z rodiny, kmotra lebo to bola namáhavá práca. Zvárali ho v drevených diežach, „zvárkach“, drevených nádobách valcovitého tvaru, v dolnej časti širšie s priemerom cca 70 cm, smerom nahor postupne zúžené a po obvode spevnené železnými obručami. Stáli na troch doskových nohách a mali výšku približne cca 1 m.. Na boku vo vnútri mali okrúhly otvor na vsunutie dlhšej palice, ktorou vypúšťali z nádoby vodu do drevenej putne alebo šaflíka.

Prádlo sa nechalo v dieži pariť od večera do rána a až na druhý deň sa vybralo a na potoku pralo dreveným piestom na skale alebo drevenom stolci, ktorý bol trvale osadený pri potoku. Bielizeň dobre vyžmýkali z ľuhu, dobre vyplákali v tečúcej vode až dovtedy, pokiaľ išla čistá voda. Takto vypraté a vyplákané prádlo povešali vonku na drevené žrde pod ostrešia domu alebo na plot, kde ho slnko znovu vybielilo.

Suché, odevné súčasti – mužské plátenné košele a ženské oplecká mangľovali ručne tak, že ich po kuse navinuli na drevený hladký valec s rúčkou, dlhý cca 60 – 70 cm, položili na lavicu a ryhovaným dreveným piestom po ňom pritláčali a vaľkovali. Potom prádlo odložili do truhly.

Keďže sa často neprávalo ľudia mali viac kusov spodného prádla, po 12 – 15 ks košiel, spodníc, spodných nohavíc. No záležalo aj na tom, koľko si kto mohol dovoliť.

Bola zaužívaná aj domáca výroba mydla v kotlíku z kostí a koží, keď sa zabilo prasa. Najskôr sa rozvarili, scedili a nechali usadiť na studeno. Potom sa pokrájalo na kúsky, zbytok sa použil na rajbanie – umývanie kuchyne.

Drevené maľované piesty patrili, rovnako ako praslice, medzi dary lásky, ktoré mládenci darovali svojim milým.

Sviatočný a obradový mužský (košele, vesty, kožušinová vesta zo S.H. s vyšívanou košeľou, halena dolnooravská svadobná, nohavice z dolnej Oravy a nohavice goralské zo Suchej Hory), aj ženský odev (oplecká so živôtkmi vyšívanými, najzdobenejší živôtik s vyšívanou košeľou zo S.H., iné zdobené stužkami, flitrami, striebornými bortňami, sukne modrotlačové, zástera, sukňa vyšívaná zo S.H. dopĺňajú rôzne druhy obuvi. Z textílií sú vystavené exponáty bohato zdobené výšivkou – kútna plachta s prelamanou výšivkou s motívom kohúta, ktorou bola po pôrode oddelená a zároveň chránená v kúte izby rodička s dieťaťom, smútočný obrus s rastlinným ornamentom, a uteráky s rastlinným a zvieracím motívom.

Vitrínu uzatvára poľná drevená kolíska, s previazanom obruse s vloženou pletenou košálkou – košíkom slúžiacim na prenášanie malého batolaťa. Cez kolísku prehodená modrotlačová sukňa chránila dieťa nielen pred silnými slnečnými lúčmi, ale aj pred dažďom. Do určitej miery bola nepremokavá.

Rastrová vitrína prezentuje niektoré oravské špecifiká, medzi ktoré patria hlinené hálky veličianskych hrnčiarov, ktoré zdobili štíty dreveníc remeselníckych domov jedine vo Veličnej a v Revišnom. Pripevňovali sa na drevenú podložku klincami. Staršie hálky boli jednodielne a vyššie, mladšie boli dvojdielne, nakoľko mali v hornej časti vloženého plastického hlineného kohúta. Na hálke sa uchovalo datovanie z roku 1847.

Ďalším špecifikom uvádzaných lokalít v súvislosti s hlinenými hálkami sú drevené ozdobné skrinky do ktorých si manželia odkladali sobášny venček s perkom.

Na dolnej Orave sa stretávame aj so špecifickými ozdobami a šperkami, ktoré sa spájajú s úpravou a pokrývkou hlavy vydatých žien. Po sobáši mladuche zaplietli vlasy do dvoch vrkočov, ktoré obtočili okolo plechovej ihličky, potom nasadili okrúhly plechový lubok, ktorý sformoval jednorohý účes pod dvojdielny čepiec „ketýš“. Pre iný typ účesu bol určený plechový hrebeň, ktorý podobne ako ihlička dával jednodielnemu okrúhlemu čepcu správny tvar. Všetky tieto ozdoby a pomôcky boli bohato zdobené najmä gravírovaním a razením.

Osobitosťou sa vyznačujú aj ďalšie etnografické exponáty – ľudové šperky, medzi ktoré patria prstene, náušnice, náramky, spony, retiazky, gorálky, gombíky.

Expozíciu dopĺňajú etnografické exponáty uložené mimo vitrín, truhly na obilie – súseky, truhla na odev, kamenná stupka, drevený sud na kapustu, mangel.

Etnografická expozícia „Oravské zemianstvo“

V priebehu 13. st. sa začína formovať početná drobná šľachta – zemianstvo. Medzi nich patrili mnohí ľudia pochádzajúci z prostého sedliackeho poddaného ľudu, ktorí za verné služby od kráľa dostávali početné donácie na pôdu z kráľovských majetkov. Vydaním Zlatej buly v r. 1222 kráľ Ondrej II. zvýhodnil postavenie nižšej šľachty, ktorej sa dostali také práva, aké mala do tých čias len bohatá šľachta. Predstavitelia nižšej šľachty tým boli oslobodení od kráľovskej dane, získali súdnu právomoc nad svojimi ľuďmi a v cudzine boli povinní konať službu kráľovi len za žold. Vznikajúce privilegované zemianstvo ovládlo stoličné zriadenie. Došlo z rozkladu starých kráľovských stolíc a ku vzniku nových zemianskych stolíc. Dekrét Ľudovíta I. z r. 1351 potvrdzoval a zabezpečoval výsady šľachty. Šľachtické majetky sa nesmeli scudzovať ani za života, ani testamentárnymi odkazmi. Mali sa dediť vždy v línii celého rodinného príbuzenstva.

Prví oravskí zemanovia, ktorí prišli na územie južnej Oravy, vtedajšieho pohraničia, pochádzali zo susedného Liptova. O zemianskych majetkoch zo začiatku 14. st. sa dozvedáme z viacerých donácií, ktoré udelil zvolenský župan Donč svojim servientom – kráľovským služobníkmi.

Prvým zemianskym majetkom vyňatým z kráľovského domína Oravy bola osada Revišné. Za ňou v r. 1316 magister Donč uskutočnil výmenu Istebného majetok v Liptove, v r. 1322 rozšíril svoju donáciu predkovi Čaplovičovskej rodiny o lúku nazývanú Jasenovská a v r. 1325 vymenil už existujúcu dedinu Vyšný Kubín, pravdepodobne vyčlenenú z už existujúceho Dolného Kubína, za Revúcu v Liptove. V r. 1345 vydal Ľudovít I. donačnú listinu na osadu Záskanie a z r. 1354 pochádza donačná listina na časť dolnokubínskeho majetku Oravského hradu, osady Medzihradné.

Pravdepodobne už začiatkom 14. st. sa z Veľkého Bysterca vyčlenil ako osada Malý Bysterec a v rovnakom čase sa z chotára Leštín kráľovskou donáciou vyčlenil majetok Horné Leštiny – Osádka. V r. 1548 daroval kráľ Ferdinand I. českému zemanovi Václavovi Zmeškalovi z Domanoviec Leštiny, Srňacie a Osádku. Do služieb Františka Turzu sa dostal aj maďarský zeman Ján Abafi (Abaffy), ktorému Juraj Turzo daroval v r. 1587 do užívania Hornú Lehotu. V tom istom roku za vernosť a preukázané služby dostáva Štefan Guzič, pochádzajúci z Bosny tiež od Juraja Turzu dedinu Mokrad.

Z počiatkov a najstaršieho vývoja zemianstva na Orave vidieť značnú prevahu domáceho slovenského pôvodu. Oravskí zemanovia zastávali dôležité funkcie v stolici, vystupovali pod svojim slovenským menom, mnohí len pod predikátom a len malá časť nadobudla maďarskú podobu. Bolo teda prirodzené, že jednotlivci, ktorí boli neslovenského pôvodu a len sa priženili do starších slovenských zemianskych rodín, postupne sa poslovenčili. Medzi sebou komunikovali len po slovensky. Vo verejnom živote a hlavne vo vedení zemianskych stolíc používalo slovenské zemianstvo v ústnom aj písomnom styku hneď od začiatku slovenčinu. Popri nej bola najviac

zaužívaná čeština, ktorá obsahovala mnohé slovakizmy. Rovnako v slovenskej reči sa konali aj evanjelické bohoslužby, nakoľko značná časť zemianstva sa hlásila k evanjelickému náboženstvu. V tomto období na bohoslužbách mali rovnako účasť aj feudáli, ku ktorým patrila i významná rodina Turzovcov.

Na území Oravskej župy, počas jej kolonizácie, sa z početných donácií vytvorili mnohé zemianske dediny. Z výsledkov sčítania z r. 1785 sa uvádza, že Orava mala 72 123 obyvateľov, z toho 949 šľachticov a z nich najviac vo Vyšnom Kubíne.

Koncom 12. storočia tvorili v Uhorsku vládnu triedu, popri kráľovi, bohatých veľmožoch a cirkvi, aj menší držitelia pôdy - stredná a drobná šľachta. Najpočetnejšou vrstvou slobodných boli kráľovskí služobníci - servienti, s povinnou vojenskou službou v kráľovskom vojsku. Označenie šľachtici - „nobiles“ sa v tomto období používalo zriedka, aj to len pre najvyššiu vrstvu príslušníkov vládnucej triedy. Až Zlatá bula, vydaná Ondrejom II. v roku 1222, šľachtu zrovnoprávnila. Kým sa vyššia šľachta uplatňovala predovšetkým na kráľovskom dvore a vo vedení štátu, zemianstvo (nižšia šľachta) ovládlo autonómne stoličné zriadenie. Kráľovské stolice nahradili zemianske stolice, na čele so županom, zvyčajne dosadzovaným kráľom. Pri stolici zasadali sedrie – stoličné sudy „sedes iudiciaria“. Zemianstvo stolice „universitas nobilium comitatus“ volilo podžupana, slúžnych a prísazných a schádzalo sa na stoličných zhromaždeniach. Dekrét Ľudovíta I. z roku 1351 potvrdzoval a zabezpečoval výsady šľachty. Šľachtické majetky sa nesmeli odcudziť ani za života, ani testamentárnymi odkazmi a mali sa dediť vždy v línii celého rodového príbuzenstva.

Najstarší písomný doklad o Orave a hrade sa zachoval z roku 1267, kedy sa už vytvorilo oravské kráľovské domínium. Aj tu dostávali za verné služby od kráľa početné donácie na pôdu z kráľovských majetkov nielen privilegované vrstvy, ale aj prostí poddaní sedliaci. Z nich sa začala vytvárať početná drobná oravská šľachta – zemianstvo. Podľa najstarších donácií vidieť, že zemianstvo sa na Orave formovalo najmä v 14. storočí, obdarovaní boli slovenského pôvodu a mnohí pochádzali z Liptova. Hneď od svojho vzniku hovorili prevažne po slovensky a tým, v značnej miere, prispeli k zachovaniu slovenskej národnosti v Uhorsku.

Na území Oravskej župy, počas jej kolonizácie od 13. storočia, sa z početných donácií vytvorilo niekoľko zemianskych dedín, s viacerými dominantnými zemianskymi rodmi. Výsledky sčítania z roku 1785 na Orave uvádzajú 72 123 obyvateľov, z toho 949 šľachticov a z nich najviac vo Vyšnom Kubíne. Samostatný šľachtický rod bežne vystupoval pod svojím priezviskom, ktorého forma bola a je jedným z poznávacích kritérií starobylosti rodu.

Vonkajším prejavom výsadného postavenia šľachtického rodu bol erb, ktorý sa hneď stal majetkom celého rodu a vzhľadom na dedičnú spôsobilosť erbov, aj majetkom všetkých potomkov oboch pohlaví. Bolo jedno, či si erb zvolil sám šľachtic, alebo mu ho neskôr armálesom (erbovou listinou) udelil panovník.

Prvým zemianskym majetkom vyňatým z kráľovského domínia Oravy, potvrdeným listinou, je dolnooravská osada Revišné. V roku 1272 Ladislav IV. daroval Hocymerovi (Chotimírovi) za smrť jeho syna v kráľovských službách, dve poplužia zeme Revišné. Ten sa stal zakladateľom najstaršej oravskej zemianskej rodiny, rodiny Revických.

Časť kráľovskej donačnej listiny pre Chotimíra

„Ladislav, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmácie, Chorvátska, Ramy, Srbska, Galie, Lodomerie a Kumánska (Hungaria, Dalmatia, Croatia, Rama, Seruia, Gallia. Lodomeria, Comania), všetkým oddaným Kristovi, prítomným, rovnako i budúcim, ktorí nazrú do prítomného listu, všetkým Spásu v Spasiteľovi. Chceme dať na všeobecnú známosť obsahom prítomného listu, že Hocimír žiadal, aby sme mu dali do užívania nejakú čiastku zeme dvoch popluzí, volanú Revišné, ktorá sa nachádza na Orave, aby sa pripomenula smrť jeho syna. Ale pretože nám nebolo známe, ako sa to má v skutočnosti s tou zemou, prikázali sme poverujúcou listinou nášmu milovanému a vernému

Michalovi, grófovi zo Zvolena (Michael de Zolyom), aby tú zem prideliť predtým menovanému Hocimírovi, ale aby sa neporušila nejaká spravodlivosť...“

HORNÝ HRAD:

Najstaršia a najvyššie položená časť hradu. Pochádza z 13. storočia, keď vznikol románsky hrad. Horný hrad slúžil ako kasárne pre vojsko, sklad núdzových zásob pre prípad obliehania a tiež ako obytný priestor. Pôvodne ho tvoril komplex rôznorodých budov. Zo stavebných prvkov pôvodného Horného hradu sa do súčasnosti zachovalo málo.

V 2. polovici 16. storočia ho František Turzo architektonicky zjednotil a prestaval v renesančnom slohu. Drevené časti nahradil kameň a múry boli zosilnené. Po požiari došlo k úprave Horného hradu a súčasnú podobu získal v rokoch 1953 až 1969 počas generálnej opravy.

Vstupná miestnosť:

Stredom miestnosti je cisterna (tzv. dažďová studňa), hlavný zdroj vody v tomto priestore. Na stene sa nachádzajú informačné panely, znázorňujúce pôvodný výzor cisterny a spôsob získavania dažďovej vody zo striech, ale i jej komplexná rekonštrukcia.

Priechodná miestnosť:

Portál miestnosti je zdobený latisnkým nápisom: „*Vlastným nákladom vstýčil František Thurzo roku pána 1561, ktorý je dokladom prestavby Citadely*“. V miestnosti sa nachádza sadrový model Oravského hradu dokumentujúci obdobie 13. a 14. storočia.

Najvyššie poschodie Citadely:

I. časť Archeologickej expozície

Privítanie

Nachádzame sa na najvyššie pre turistov sprístupnenom podlaží Horného hradu. Priestor bol rekonštruovaný počas generálnej opravy Oravského hradu v 50-tych až 70-tych rokoch 20. storočia. Posledné významné stavebné úpravy boli tu vykonané za Františka Thurzu v 16. storočí, kedy priestor slúžil vojensko-obranným účelom. V roku 1800 interiéri zničil veľký požiar, väčšina stropov sa prepadla. Vďaka Františkovi Zichimu bol Horný hrad provizórne zastrešený a tým sa prakticky zachránil.

Okolité priestory boli vyčlenené pre expozíciu archeológie. V nedávnej minulosti bola nainštalovaná jej prvá časť, ktorá ponúka návštevníkovi hradu prehliadku dejín oravského praveku.

1. Svet kamennej doby

Pravek je časovo veľmi dlhé obdobie. Ak si vytvoríme časovú os na ktorú si umiestnime niektoré dôležité dátumy, tak získame aspoň trochu predstavu o akom dlhom časovom úseku sa rozprávame. Dnes sa píše rok 2011, prvá priama písomná zmienka o Orave pochádza z roku 1265 čo je obdobie vrcholného stredoveku. Pravek však na Orave sa začal podstatne skôr ako Rimania pod vedením Marca Aurelia bojovali v 2. stor. po Kr. na slovenskom území, podstatne skôr ako v 5. stor. pred Kr. bojovali antickí Gréci proti Peržanom, skôr ako v 12. stor. pred Kr. uniesol Paris mykénsku princeznú Helenu a rozpútal tým slávnu trójsku vojnu, ba skôr ako v 3. tisícročí pred Kr.

rozkvitali v Mezopotámii a Egypte vyspelé civilizácie, ktoré dali svetu okrem iného známe pyramídy a zikkurat v Babylone, čiže biblickú „Babylonskú vežu“. Všetko sa to začalo v staršej kamennej dobe, v období lovcov veľkej zveri, ktorí dokázali so svojimi jednoduchými nástrojmi skolíť nebezpečnú lovnú zver, ale zároveň vyzdobíť jaskyne a skalné previsy nádhernými maľbami.

Na úvod je potrebné vysvetliť základné pojmy. Najdôležitejším je pojem archeologická kultúra. Musíme si uvedomiť, že väčšinu praveku nedokázali ľudia vytvoriť niečo tak jedinečné ako je písmo. Tým pádom nevieme nič o ich živote, nič o ich svete z priameho podania a nevieme ani to najpodstatnejšie a to je, ako sa volali, ako sami sebe hovorili. Preto si archeológovia museli vytvoriť pomocné pomenovanie pre ich civilizáciu a jej materiálnu náplň čiže pre archeologickú kultúru. A ešte jeden exkurz do učebníc dejpisu. Celá expozícia sa riadi chronologicky, t. j. po časovej osi od najstarších čias po najmladšie v tomto prípade po 13. stor. Prejdete základnými epochami pravekých dejín počnúc kamennou dobou, cez bronzovú dobu, železnú dobu až po najmladšie obdobia, kde už začína archeológia si pomáhať prvými písomnými správami v čase Rímskej ríše, slovanských kniežatstiev až po ranné Uhorské kráľovstvo. Naša expozícia sa člení na dve hlavné časti. Na ústrednom paneli sa nachádzajú informatívne texty o jednotlivých obdobiach ako aj ich časovému zaradeniu. Okrem toho pri každom období sú umiestnené mapky Oravy s dôležitými lokalitami. Vo vitrínach sa nachádzajú jednotlivé nainštalované exponáty a popisy ktoré o nich bližšie informujú.

Vráťme sa však do kamennej doby. Vnútorne sa člení na staršiu, strednú mladšiu a neskorú. Staršia doba kamenná zvaná aj paleolit je najstaršou a časovo najdlhšou epochou existencie ľudskej civilizácie. V jej priebehu došlo k procesu hominizácie, čiže poľudštenia, pri ktorom sa vyvinul z primátov dnešný človek. Tento proces začal asi 2 400 000 rokov pred Kr. Človek dnešného typu sa v Európe objavil približne od 35 000 rokov pred Kr. V Afrike ako aj na Prednom Východe podstatne skôr. Na tomto mieste je nutné si povedať, že na rôznych miestach sa nevyvíjala civilizácia rovnomerne, naopak boli tzv. civilizačné centrá a ich periférie. Vývin človeka sa odohrával na pozadí rozsiahlych klimatických zmien. Ich podstatou bolo striedanie sa dôb ľadových a medziľadových. Život sa rozvíjal práve v teplejších medziľadových obdobiach. Pri obžive ľudí bol dominantný lov zveri, doplnený zberom lesných plodov. Ľudia obývali sezónne obydlia, pričom boli nútení migrovať za stádami lovej zveri. Využívali nielen prírodné výtvory ako jaskyne a skalné previsy, ale dokázali si budovať aj chaty z dreva, kože a iného materiálu. Nástroje si človek vyrábala prevažne z kameňa, kamenné jadrá máte možnosť vidieť v prvej vitríne. Zároveň vedel vyrábať aj predmety z kostí, parohu a z ďalších materiálov.

Z územia Oravy máme doložené najstaršie nálezy z obdobia okolo 10 000 rokov pred Kr., ktoré pochádzajú z lokalít v okolí dnešnej Oravskej priehrady. Z obdobia strednej doby kamennej, t.j. mezolitu, ktorý existoval v čase 8000 – 5000 pred Kr., nepoznáme zatiaľ z nášho regiónu žiadne nálezy.

Podobne dlhé obdobie mladšej kamennej doby, tiež zvané neolitom, nebola Orava osídlená. Toto obdobie, ktoré u nás trvalo medzi rokmi 5000 až 3200, prinieslo výdobytky jednej z najvýznamnejšej udalosti v dejinách ľudstva. Tým bola tzv. neolitizácia ľudskej spoločnosti, nazývaná aj neolitická revolúcia. Bol to významný proces, pri ktorom sa ľudia postupne naučili pestovať poľnohospodárske plodiny a chovať domáce zvieratá. Tým prestali byť závislí od lovu a zberu a mohli si začať budovať trvalé poľnohospodárske osady. Prvé stopy procesu nachádzame v Prednej Ázii v oblasti tzv. Úrodného polmesiaca (Irak, Sýria, Palestína), ako aj v Anatólii a v Iráne, odkiaľ sa rozšírili aj k nám. Veľký význam mala schopnosť vyrábať nielen rôzne kamenné nástroje, ale aj keramiku. Po neolite nasledujúci eneolit (neskorá kamenná doba) býva niekedy označovaný aj ako medená doba. Súvisí to s ďalším významným civilizačným objavom, ktorým bolo spracovanie a využitie medi.

V období eneolitu, ktorý u nás trval medzi rokmi 3200 až 2300 pr. Kr. žil na Orave ľud badenskej kultúry. Bolo to približne v čase keď v Mezopotámii existovala Sumerská civilizácia a v Egypte vznikali spomínané pyramídy. Rôzne artefakty badenskej kultúry, ako aj hypotetickú rekonštrukciu obydlia máte možnosť vidieť v príslušnej vitríne.

2. Pravek v bronzovej dobe a staršej železnej dobe

Bronzová doba (2300 – 750/700) je epocha pravekých dejín ľudstva, ktorá je charakteristická všestranným rozšírením používania nového materiálu – bronzu, ktorý je zliatinou medi a cínu. Podobne ako predchádzajúce obdobia, aj bronzová doba sa vyvíjala v jednotlivých oblastiach rôznym tempom. Najskôr sa objavila niekedy v polovici 4. tisícročia pred Kr. v Mezopotámii a v južnom Iráne, neskôr ju nachádzame v Malej Ázii, Sýrii, Palestíne, v egejskej oblasti a až v priebehu 2. tisícročia pred Kr. sa udomácňuje takmer v celej Európe.

V čase existencie bronzovej doby na našom území sa v egejskej oblasti rozvíjala minojská kultúra a rozkvitla mykénska civilizácia. Z významných udalostí sa v tomto období odohrala legendárna Trójska vojna a v Palestíne vládol kráľ Šalamún (10. stor. pred Kr.).

Bronzová doba sa člení na staršiu, strednú, mladšiu a neskorú. Región Oravy bol v staršej bronzovej dobe opäť neosídlený. Zo strednej bronzovej doby poznáme ojedinelý hrob z Dolného Kubína - Medzihradného. Významný rozvoj osídlenia Oravy nastal v mladšej a neskoršej bronzovej dobe, keď môžeme hovoriť o prvej skutočne významnej pravekej epoche a o zložitejšej sídliskovej štruktúre. Všetky nálezy z bronzovej doby na Orave patria jedinej archeologickej kultúre tohto obdobia na vymedzenom území, a to lužickej kultúre.

Príslušníci kultúry svojich mŕtvych spaľovali a pochovávali do urien (popolnic). V staršom období nad hrobmi navršili mohyly, mladšie hroby boli ploché. Nálezy z oravských pohrebísk sa nachádzajú v prvých dvoch vitrínach, taktiež makety mohýl, pôvodne až 8 metrový priemer. Obyvatelia lužickej kultúry v bronzovej dobe obývali otvorené osady, na ktorých sa nachádzali obytné aj hospodárske objekty. Zároveň došlo k osídleniu výšinných polôh, ktoré sa v neskoršom období zmenili na opevnené hradiská. Nálezy zo sídliska aj s nálezovou situáciou v mierke cca 1:3 v ďalších dvoch vitrínach. Skutočné skvosty metalurgie bronzovej doby sa zachovali v hromadných nálezoch – tzv. depotoch. Príklady predmetov sa nachádzajú v príslušnej vitríne.

Obdobie **staršej železnej doby** (750/700 – 500/450) sa odborné označuje ako halštatská doba. Názov vznikol podľa významnej rakúskej lokality Hallstatt. Nový kov - železo našlo široké uplatnenie pri výrobe rôznych nástrojov a zbraní. V strednej Európe v tom čase existovala tzv. halštatská kultúra, ktorá zasiahla aj územie dnešného Slovenska. Na Orave aj naďalej existoval ľud lužickej kultúry. V čase našej halštatskej doby trvalo v Grécku archaické obdobie, v ktorom sa vyvíjali základy pre neskoršiu „klasickú“ grécku civilizáciu. Okrem Grékov sa rozvíjala aj civilizácia Etruskov, obývajúcich talianske Toskánsko a na pobreží Stredozemného mora zakladali svoje osady severoafrickí Kartáginci. Grécka a etruská civilizácia, spolu s ďalšími faktormi, zohrali zásadnú úlohu pri zmenách pravekých spoločnosti severne od Álp. Halštatská doba je obdobím, keď sa formuje výrazná sociálna diferenciácia spoločnosti, vzniká rodová aristokracia a zároveň ide o obdobie vzniku historických národov, ktoré v nasledujúcich epochách vystupujú v prameňoch už pod svojimi menami.

Na Orave v tom čase vznikli, resp. sa rozrástli rozsiahle ploché urnové pohrebiská, z ktorých niektoré boli archeologicky skúmané. Nálezy v príslušnej vitríne, potrebné upozorniť na celky a železný predmet.

V halštatskej dobe vznikli na Orave mohutné opevnené sídliská, ktoré sa stali strediskom života ich obyvateľov a centrom remeselných aktivít. Tu je nutné poukázať na zásobnicu pre potraviny, modely hradísk aj s detailom tkáčskeho stavu a samotné nálezy v dvoch vitrínach. Aj z tejto epochy poznáme hromadné nálezy. Nálezy diadémov v príslušnej vitríne. Halštatská lužická kultúra prežívala na Orave až do začiatku nasledujúcej laténskej doby. Dôkazom toho sú nálezy z Istebného v už „laténskej“ vitríne.

3. Úsvit národov

Laténska doba (500/450 – 0), ktorú reprezentuje laténska kultúra, bola pomenovaná podľa švajčiarskej lokality La Tène. Jej nositeľmi boli keltské kmene, ktoré zaujali rozľahlé európske územie, pričom ich stopy nachádzame v geografickom priestore od Atlantického oceánu až po Karpatský oblúk. Kelti osídlili priestor strednej a západnej Európy, Iberijský a Apeninský polostrov, Balkán, Britániu, v roku 279 vyplienili Delfy, odvážili sa zaútočiť na samotný Rím a časť sa dokonca dostala do srdca Anatólie. Kelti živo komunikovali s antickým svetom a dokázali jeho výdobytky využívať pre svoje potreby. Typickými pre keltskú civilizáciu sú: rozvinuté poľnohospodárstvo (Kelti priniesli do strednej Európy používanie pluhu), efektívna tavba železa v redukčných peciach, ako aj razba mincí. Platidlá zo zlata a striebra razili Kelti ako prví v strednej Európe. Dokázali vyrábať keramiky na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu. O Keltoch, ale aj o ďalších etnikách, nám cenné informácie poskytli viacerí grécki ako aj rímski antickí historici.

Začiatok laténskej doby na Orave sa niesol v znamení prežívania starších halštatských tradícií. Samotné laténske osídlenie na Orave nastalo po možnej prestávke až v čase rozmachu laténskej kultúry v iných oblastiach Slovenska. Kľúčovým reprezentantom laténskej doby na Orave je púchovská kultúra, ktorá predstavuje etnicky nie čisto keltský, avšak laténskou kultúrou výrazne ovplyvnený kultúrny prejav. Keltské (laténske) civilizačné prvky sprostredkovali do púchovského kultúrneho prostredia samotní Kelti usadení na juhozápadnom Slovensku. Je potrebné upozorniť na obe vitríny .

Rímska doba (0-375) dostala názov po rímskom impériu, ktoré sa už pred zlomom letopočtov, v časoch rímskej republiky, stalo významnou európskou mocnosťou. Ďalšími rozsiahlymi výbojmi sa ríša zmocnila mnohých nových území v Európe, Ázii, ako aj v Afrike, a stala sa na dlhé obdobie najmocnejším štátom celého známeho sveta. Pre Slovensko je dôležité, že sa hranica rímskej ríše stabilizovala na rieke Dunaj, a tým sa naše územie dostalo do priameho susedstva veľmoci. Dokonca nevelké územie na petržalskej strane Bratislavy bolo integrálnou súčasťou ríše. Za vlády cisára Marka Aurélia (166 - 180) sa rímske légie pokúsili zmocniť, okrem iného, aj časti územia dnešného Slovenska a nechýbalo veľa, aby sa nestalo novou rímskou provinciou.

Po rímskej dobe nasleduje **doba sťahovania národov**, ktorá sa začala v roku 375, keď Huni zničili ríšu Ostrogótov na Volge a v južnom Rusku. Tým sa začal masový pohyb národov a kmeňov, ktorý trval pomerne dlhé obdobie. Vývoj bol komplikovaný, v rámci neho zo Slovenska odchádzajú germánsky Kvádi, naopak, na naše územie prišiel, okrem iných, aj významný germánsky kmeň Longobardov, ktorý v roku 568 odtiahol do severného Talianska. V tom istom roku sa v Panónii usadili Avari.

V závere doby prenikli na naše územie aj prvé skupiny Slovanov.

Na severnom Slovensku existovala až do záveru 2. storočia po Kr. púchovská kultúra, ktorá prežívala od laténskej doby. V období mladšej rímskej doby a na začiatku doby sťahovania národov patrilo územie severného Slovenska príslušného Poľská k tzv. severokarpatskej skupine. Poukázať na nálezy

4. Naše počiatky a ranné dejiny

Príchod prvých Slovanov na územie Slovenska sa datuje do obdobia 5. a 6. stor. Spočiatku prenikli do juhozápadných a južných úrodných rovín a postupne sa posúvali proti prúdu riek na sever do hornatých a menej úrodných oblastí. Najstarší a v súčasnosti ojedinelý slovanský nález z územia severozápadného Slovenska pochádza zo Žiliny a je datovaný do 5. a 6. stor. Začiatok súvislejšieho osídlenia územia v najbližšom okolí Oravy sa datuje od konca 8. stor. Od týchto čias bol región už nepretržite osídlený až do súčasnosti. V 9. stor. sa stalo územie severozápadného Slovenska súčasťou Nitrianskeho kniežatstva. V roku 833 bolo kniežatstvo pripojené k Veľkomoravskej ríši. Veľká Morava predstavovala významný stredo európsky mocenský a kultúrno-spoločenský útvar v priestore medzi takými mocnosťami, akými boli nesporne

Východofranská ríša, Bulharská ríša a Byzantské cisárstvo. Jej centrum sa nachádzalo na území dnešnej Moravy a juhozápadného Slovenska. V čase najväčšieho rozmachu, za kniežaťa Svätopluka, k nej patrili Čechy, Malopoľsko, Zadunajsko a mnohé ďalšie územia. V roku 863 z byzantského Konstantinopolu prichádzajú na Veľkú Moravu sv. Cyril a Metod, ktorí priniesli dôležité kultúrne a náboženské poslanstvo. Veľkomoravská ríša zanikla na začiatku 10. stor. Jednou z príčin bol príchod maďarského etnika do Karpatskej kotliny, kde sa natrvalo usadil. Na Orave sa Slovania usadili na konci 8. stor. Z tohto počiatočného obdobia osídlenia pochádzajú dve trojramenné kovania objavené na lokalite Trniny nad Dolným Kubínom, časť Veľký Bysterec. Ďalšie nálezy z najstaršieho obdobia pochádzajú z najvýznamnejšej lokality celého obdobia, ktorou je hradisko na Ostrej skale nad Vyšným Kubínom.

Po zániku Veľkej Moravy sa na istý čas stalo severozápadné Slovensko, a v tomto kontexte aj Orava, záujmovou sférou až trojice susedných štátnych útvarov, ktoré vznikali na báze mocenského vákuu. Na západe sa konsolidovali premyslovské Čechy, na severe piastovské Poľsko a na juhu arpádovské Uhorsko. Na krátky čas bolo dokonca územie pripojené k českému, ako aj k poľskému kniežatstvu. V 11. stor. sa definitívne presadil uhorský politický vplyv a došlo k postupnému pripojeniu oblasti k uhorskému kráľovstvu, ktoré vyvrcholilo zrejme niekedy na konci 11., resp. na začiatku 12. stor. Prvou uhorskou kráľovskou dynastiou bola dynastia Arpádovcov, ktorí vládli až do začiatku 14. stor. Z tejto dynastie pochádzal aj prvý uhorský kráľ Štefan I.

Orava bola spočiatku zrejme súčasťou nitrianskeho komitátu, ale neskôr sa na pomerne dlhé obdobie stala súčasťou zvolenského komitátu. Spomínaný komitát, ktorý bol spravovaný zo zvolenského Pustého hradu, bol rozľahlý útvar, do ktorého, okrem časti Pohronia, patril aj Turiec, Liptov a Orava. Územie komitátu sa začalo vnútorne rozpadáť v 13. stor. a napokon v 14. stor. sa osamostatnila samostatná oravská stolica (župa). Od počiatku existencie uhorského kráľovstva sa opätovne vytvárali vhodné podmienky pre šírenie a formovanie kresťanskej cirkvi. V roku 1000 vzniklo ostrihomské arcibiskupstvo, do ktorého patrilo spočiatku takmer celé dnešné Slovensko, vrátane územia Oravy.

Nadalej bola osídlená Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, kde je zánikový horizont datovaný až do 13. stor. Znamená to, že miestna elita si uchovala ešte pomerne dlhé obdobie svoje postavenie a istý vplyv na udalosti v regióne. Z obdobia 13. stor. pochádzajú aj prvé písomné pramene, ktoré sa týkajú výlučne územia Oravy. V roku 1265 sa uvádza colná stanica v Tvrdošíne, v roku 1267 je už postavený Oravský hrad a v roku 1272 aj obec Revišné. Zatiaľ nepoznáme žiadne sakrálne stavby z tohto obdobia, resp. ich pozostatky. Predpokladáme však, že už stáli, aj keď len v minimálnom počte.

Upozorníte na Oravský hrad v 13. stor. na základne súčasného stavu poznania. Kontrast medzi hradom a Ostrou skalou.

II. časť Archeologickej expozície

Po prehliadke dejín praveku územia Oravy sa ďalšie dve časti expozície zaoberajú už výlučne Oravským hradom. Z nich prvá časť na prízemí je venovaná dejinám archeologického výskumu hradu. Na medzипoschodí sa návštevník dozvie viac o obnove hradného areálu.

V prvej časti sa nachádzajú informačné panely s textami o dejinách archeologického bádania na Oravskom hrade a jeho výsledkoch, ktoré sú podkladmi pre rekonštrukciu pravekých dejín hradného brala. Texty sú doplnené fotografiami nálezov, nálezových situácií z minulosti i súčasnosti. Samostatný priestor dostali najvýznamnejšie osobnosti archeologického bádania na Orave: Mikuláš Kubínyi a Pavol Čaplovič. Trojrozmerné predmety sú vystavené v presklených vitrínach. V menšej sú praveké nálezy, vo väčších vitrínach rôznorodé stredoveké a novoveké nálezy. Na stojane sú umiestnené masívne kamenné gotické artefakty.

V druhej časti na medzипoschodí je model hradu zo súčasnosti s vyznačenými miestami, ktoré boli na hrade skúmané. Na informačných paneloch sú texty o metodike obnovy hradu, postupe výskumných a rekonštrukčných prác a o samotnej histórii obnovy národnej kultúrnej pamiatke

Oravský hrad. Na záver lektor návštevníkov upozorní na unikátny pohľad na severné fasády Oravského hradu, ktorý sa z tejto strany naskytne turistom po prvý a posledný raz.

Texty na paneloch:

Prízemie

Archeologický výskum Oravského hradu a jeho výsledky

Na Oravskom hrade a v jeho bezprostrednom okolí pôsobil v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia Mikuláš Kubínyi. Vykonal archeologický výskum pod Oravským hradom, kde začal skúmať pohrebisko lužickej kultúry. Nevieme o tom, že by spomínaný bádateľ viedol archeologický výskum aj priamo na hrade. Za jeho života sa vykonávala romantická rekonštrukcia časti stredného hradu, pri ktorej boli zrejme objavené mnohé zaujímavé artefakty, avšak tieto aktivity nesúviseli s cieľavedomou výskumnou činnosťou. V päťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia sa uskutočnila rozsiahla generálna obnova Oravského hradu. Jej súčasťou boli stavebné aktivity, rekonštrukčné práce na objektoch stredného a horného hradu, ale aj vybudovanie inžinierskych sietí a ďalšie činnosti. V tom čase pôsobil vo funkcii riaditeľa Oravského múzea, v správe ktorého hrad sa nachádzal, archeológ Pavol Čaplovič. Napriek niekedy veľmi zložitej situácii snažil sa zachraňovať archeologický materiál, a pokiaľ mu to okolnosti dovolili mapovať nálezové kontexty. Za takýchto podmienok boli na Oravskom hrade v päťdesiatych rokoch 20. storočia vykonané prvé archeologické výskumné aktivity. Ako nás vo svojich štúdiách informuje Pavol Čaplovič, množstvo nálezov pochádzalo z územia hlavného nádvorja. Ďalšie nálezy pochádzajú z prístupovej komunikácie smerujúcej od prvej hradnej brány k hlavnému nádvorju. Archeologický materiál bol však objavený aj na ďalších miestach hradu a jeho bezprostredného okolia. Výskum v týchto časoch sa sústreďoval takmer výlučne na praveké a včasnodedinné obdobie. Od roku 1968, keď bol hrad slávnostne otvorený, sa archeologický výskum na veľmi dlhé obdobie odmlčal.

Nová etapa archeologického výskumu na Oravskom hrade nastala na začiatku nového milénia. V roku 2003 sa uskutočnil záchranný výskum na druhej terase hlavného nádvorja. Výskum potvrdil predpoklady o opodstatnenosti systematického skúmania hradného areálu, o jeho prínose pre objasnenie dejín Oravského hradu. Ďalší rozsiahly archeologický výskum hlavného nádvorja ako aj nádvorja stredného hradu sa vykonal v rokoch 2008 - 2010. Výskumné aktivity priniesli množstvo cenných poznatkov o architektonickom vývoji hradného areálu. Objavili sa stavebné časti neznámych zaniknutých objektov, zdokumentovali sa praveké, stredoveké ako aj novoveké nálezové situácie. Výskumnými aktivitami získalo Oravské múzeum množstvo archeologického materiálu, ktorý nielen rozmnožil zbierkový fond múzea, ale niektoré exempláre obohatili expozíciu, v ktorej sa práve nachádzate.

Osídlenie hradného brala od praveku po novovek

Súčasná podoba hradného areálu je výsledkom dlhodobého architektonického vývoja, ktorého počiatky spadajú do 13. storočia a posledné slohové úpravy sa vykonali v minulom storočí. Strategická poloha hradného brala nad dôležitou dopravnou komunikáciou vedúcou údolím Oravy však priťahovala pozornosť podstatne skôr, ako vznikol rozsahom nevelký, ale významom dôležitý románsky murovaný hrad.

Osudy hradnej vyvýšeniny sú úzko prepojené s blízkym okolím. Najstaršie nálezy z katastrálneho územia Oravského Podzámku pochádzajú zo staršej a neskorej doby kamennej. Ide však o ojedinelé a pomerne sporné nálezy, ktoré zatiaľ neumožňujú konkrétnejšie závery o tejto dejinnej epoche. Počiatky súvislejšieho osídlenia tohto územia spadajú do mladšej doby bronzovej, z ktorej pochádza preskúmané pohrebisko lužickej kultúry v obci. Podľa Pavla Čaploviča najstaršie doklady osídlenia samotného hradného návršia pochádzajú z doby halštatskej, keď tu vzniklo opevnené sídlisko. Hradné bralo bolo v neskorej dobe laténskej a v staršej dobe rímskej (2. stor. pred Kr. – 2. stor. po Kr.) osídlené ľuďmi púchovskej kultúry. Stavebné aktivity v päťdesiatych rokoch 20. storočia zachytili zvyšky pravekého valu, ktorý chránil sídlisko na hradnom brale. Obranný val bol objavený v priestore Archívnej bašty a druhej hradnej brány. Nálezy púchovskej kultúry pochádzajú tiež z hlavného nádvorja, ako aj zo svahov pod hradnými múrmi na oboch

brehoch potoka Račová. Krátke využitie hradného areálu v mladšej dobe rímske, resp. v dobe sťahovania národov (koniec 4. stor. po Kr. – 5. stor. po Kr.) dokladajú fragmenty keramiky. Na hlavnom nádvorí boli objavené aj zlomky slovanskej keramiky z 9. storočia, ktoré sú jednoznačným dôkazom o osídlení priestoru súčasného hradu Slovanmi. Je pravdepodobné, že Slovania využili na tejto lokalite zvyšky starších fortifikácií, avšak dôkazy zatiaľ nemáme k dispozícii. V sekundárnej polohe boli objavené fragmenty keramiky z mladšieho obdobia, datované rámcovo do 13. - 15. storočia. To už je však obdobie, v ktorom tu stál kamenný hrad, a z ktorého máme písomné pramene. Najstaršia známa písomná zmienka o už existujúcom hrade pochádza z roku 1267.

Pavol Čaplovič (1917 – 1994)

Narodil sa vo Veličnej 7. marca 1917. Navštevoval školy vo svojom rodisku, v Dolnom Kubíne a v Martine. Po skončení Učiteľského ústavu v Spišskej Novej Vsi v roku 1940 pôsobil ako učiteľ vo Važci, v Párnici a v Dolnom Kubíne. Súbežne s vykonávaním profesie učiteľa dokončil v roku 1950 Pedagogický inštitút v Žiline. Zlom v jeho živote znamenala práca v Štátnom archeologickom ústave v Martine - Bystrici a neskôr v Nitre. Ďalším medzníkom bol návrat na rodnú Oravu v roku 1953. Jeho dlhodobým pôsobiskom sa stal Oravský hrad, ktorý prebral československý štát do svojej správy. Spočiatku pôsobil vo funkcii správcu hradu, neskôr ako riaditeľ Oravského múzea, ktoré pomáhal organizačne vybudovať. Samotné múzeum priamo nadviazalo na tradície múzea Oravského komposesorátu, ktoré vzniklo v roku 1868. Vo funkcii riaditeľa pôsobil až do penzionovania v roku 1980. Na sklonku života žil v Oravskom Podzámku, kde je aj pochovaný.

Vo svojom archeologickom výskume nadviazal na prácu Mikuláša Kubínyiho, pričom preskúmal aj mnoho nových lokalít. Viedol výskumy na Ostrej a Tupej skale nad Vyšným Kubínom, na Trninách nad Dolným Kubínom-Veľkým Bystercom, v Istebnom-Hrádku, na viacerých miestach intravilánu Dolného Kubína, v Podbieli, v Nižnej-Ostražici, v Sedliackej Dubovej, v Medzibrodí nad Oravou-Hrádku a na ďalších lokalitách. V podstate vybuvoval základy zbierkového fondu odboru archeológie. Výsledky výskumu rozsiahlo publikoval v odborných periodikách, ako aj knižne. Je autorom syntetického diela Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Počas generálnej opravy hradného areálu v päťdesiatych až sedemdesiatych rokoch 20. storočia aktívne riadil celú akciu z pozície riaditeľa múzea. Zúčastnil sa procesu budovania nových expozícií v paláci Jána z Dubovca, pričom archeologickú expozíciu autorsky pripravil. Je zostavovateľom viacerých monografií oravských obcí a jeho pričinením sa začal vydávať Zborník Oravského múzea, ktorý vychádza do súčasnosti.

Mikuláš Kubínyi (1840 – 1937)

Narodil sa v Demänovej 7. novembra 1840. Pochádzal z liptovskej vetvy známej zemianskej rodiny. Stredné školy absolvoval v Kežmarku a Prešove, po nich vyštudoval právo na budapeštianskej univerzite. Ako mladý muž sa v roku 1865 dostal do funkcie právneho zástupcu Oravského komposesorátu so sídlom v Oravskom Podzámku. V roku 1875 sa stal hlavným právnym riaditeľom spoločnosti. Vo vysokých funkciách zotrval do svojho penzionovania v roku 1932. Do svojej smrti dňa 24. januára 1937 zostal Orave verný a vo svojom dlhoročnom bydlisku v Oravskom Podzámku bol napokon aj pochovaný.

Kubínyi sa intenzívne venoval archeologickému výskumu Oravy, ktorý na svoju dobu viedol vysoko odborne s príslušnou dokumentáciou. Známe sú jeho výskumné aktivity na viacerých miestach vo Vyšnom Kubíne, na Trninách nad Veľkým Bystercom a na ďalších lokalitách. Získané poznatky o pravekom vývoji Oravy rozsiahlo publikoval v odbornej tlači. S archeológiou súvisí aj ďalší rozmer aktivít Mikuláša Kubínyiho – zberateľstvo. Ošetrované nálezy, získané vlastným výskumom, ale aj od zberateľov a nálezcov, sa stali základom vo svojej dobe veľmi známej archeologickej zbierky obrovskej hodnoty, ktorú sprístupnil na Oravskom hrade. Cenné sú kolekcie bronzových pokladov – depotov z Komjatnej, Žaškova, Krásnej Hôrky, Medvedzieho (obidve posledné lokality sú dnes súčasťou Tvrdošína), Istebného a ďalších lokalít nielen z Oravy. K nim treba pripočítať aj vzácnu zbierku zlatých a strieborných mincí z Trnín nad Veľkým Bystercom. Hlavná časť zbierky je dnes v Slovenskom národnom múzeu v Martine. Okrem archeológie sa Kubínyi venoval aj histórii, geneológii, sfragistike, dejinám umenia a ďalším vedným disciplinám.

Poschodie

Proces pamiatkovej obnovy Oravského hradu

V minulom storočí sa uskutočnila generálna obnova Oravského hradu. Začala sa v päťdesiatych rokoch a trvala približne dvadsať rokov. Zavŕšila proces revitalizácie hradného areálu, ktorý sa začal už podstatne skôr, po požiari v roku 1800. Na začiatku 19. storočia za direktora Oravského komposesorátu Františka Zičího (Zichyho) bol v duchu klasicizmu obnovený dolný hrad. Zvyšné časti hradu – stredný a horný hrad - dostali provizórne zastrešenia. Na začiatku 20. storočia za direktora Jozefa Pálfiho (Pálffyho) bola v duchu romantizmu obnovená časť stredného hradu – najmä Korvínov palác a príslušné priestory. Zároveň vznikli plány na obnovu ďalších častí hradu, tie sa však nerealizovali. Spomínaná generálna obnova zavŕšila v druhej polovici 20. storočia uvedený proces obnovou zvyšných častí stredného hradu, ako aj celého horného hradu. V paláci Jána z Dubovca tak vznikol priestor na umiestnenie expozícií Oravského múzea. V rokoch 1985 - 1996 sa vykonali na Oravskom hrade rozsiahle stavebné aktivity, ktorých úspešným cieľom bolo sanovať staticky narušené hradné bralo. Po predchádzajúcich výskumoch bola v rokoch 2003 - 2005 reštaurovaná kaplnka sv. Michala. Úspešná realizácia bola v roku 2006 ocenená cenou „Kultúrna pamiatka roka“. Z ďalších nedávnych a súčasných aktivít uvádzame obnovu hradného múru na hlavnom nádvorí, romantizujúcej terasy nad studňou na strednom hrade, reštaurovanie vybraných kamenosochárskych diel, dreveného stropu v Západnej bašte, organu z hradnej kaplnky, vzácnych textílií vyzdvihnutých z krýpt v kaplnke a ďalšie aktivity. Zároveň sa uskutočnili niektoré výskumné práce súvisiace so snahami obnoviť v blízkej budúcnosti Turzovský palác, ako aj južný bastión.

Výskumné aktivity

Archeologický výskum je len jeden z viacerých druhov pamiatkového výskumu, ktorý je nevyhnutné realizovať pred samotnou obnovou vybranej časti hradu. Medzi ďalšie aktivity patria najmä reštaurátorský, architektonicko-historický, ako aj umelecko-historický výskum. Predpisuje ich príslušný krajský pamiatkový úrad. Ich úlohou je získať informácie o pamiatke, ktoré sú dôležité pre stanovenie optimálneho postupu jej obnovy. Pri archeologickom výskume sa, pochopiteľne, skúmajú prízemné priestory v exteriéri, ako aj v interiéri. Je snahou v prijateľnej miere prezentovať prípadné objavy návštevníkom hradu. Architektonicko-historický výskum spolu s reštaurátorským výskumom sa zameriavajú na odhaľovanie postupnosti architektonického vývoja danej časti hradu. Odhaľujú zamurované prvky po starších etapách, sledujú a vyhodnocujú omietkové vrstvy a v prípade objavenia nástennej maľby sa snažia určiť jej datovanie a charakter. Všetky takto získané informácie sa stanú podkladom pre zámer na obnovu danej časti pamiatky. Súčasne sa spolu s výsledkami archívneho historického bádania stanú základom podrobnejšieho poznania dejín Oravského hradu.

Obnova pamiatky

Oravský hrad vnímame ako jeden stavebný celok. Vo svojej podstate je však veľmi rôznorodý. Nielen z časového hľadiska, v rámci ktorého rozpoznávame viaceré slohové prvky od románskych z 13. storočia až po romantizujúce zo začiatku 20. storočia, ale aj z hľadiska aplikovaných stavebných materiálov, konštrukcií a tiež rôznorodosti použitej stavebnej, prípadne výtvarnej technológie. Na hrade sa nachádzajú rozmanité murárske, tesárske, stolárske, kamenosochárske, maliarske, zvonolejárske, sklárske, kovácke a ďalšie remeselné, umeleckoremeselné, resp. umelecké diela. Ich obnova, realizovaná v prípade potreby, prichádza po vykonaní predpísaných výskumov. Samotnú pamiatkovú obnovu je podľa rozhodnutia pamiatkového úradu možné vykonávať umelecko-remeselným alebo reštaurátorským spôsobom. Je nanajvýš vhodné používať pritom originálne technológie a procesy, ktoré sú zárukou autenticity obnoveného diela, prípadne objektu.

POZNÁMKY

- 1 Jedna z nich viedla z Poľska cez Tvrdošín (colná stanica vznikla v 13. storočí), popod Oravský hrad a odtiaľ cez Vyšný Kubín a Leštiny do údolia Váhu k Liptovskej Teplej. Druhá viedla od Lehoty cez Pribiš, Malatinú, Prosiek a Sielnicu a pripojila sa k ceste pri Dechtároch.
- 2 Huba Peter: Oravský hrad. Martin, 1986, s. 14 – 15.
- 3 Bitka pri Moháči sa uskutočnila 29. augusta 1526, kde sa stretli uhorské vojská s vojskami Osmanskej ríše. Porážka uhorského vojska znamenala postupné obsadenie skoro celej Maďarmi obývanej časti Uhorska Osmanskou ríšou. Z historického hľadiska uzavrela moháčska bitka celú epochu vývinu uhorského kráľovstva. Turecká expanzia viedla i k zmene samotnej obrany a najmä používaných obranných systémov.
- 4 **Zmeškalovci** donáciou za vernosť od panovníka získali do držby osady: Osádku, Leštiny a Srňacie.
- 5 Samotný rod **Turzovcov** pochádza zo Spiša a patril k najvýznamnejším magnátskym rodinám v strednej Európe. Zohrával významnú úlohu v hospodárskom, politickom a kultúrnom živote Uhorska. Sobášom Juraja III. s Annou Fuggerovou sa Turzovci dostali do rodinnej spojitosti s Fuggerovcami, jednou z najbohatších rodín vtedajšej Európy. Podieľali sa i na obchodných činnostiach nielen v Uhorsku, ale i v okolitých krajinách.

František Turzo pochádzal z bytčiansko-oravskej vetvy rodu Turzovcov, ktorá používala predikát „z Betlanoviec“. Narodil sa v roku 1512, študoval na univerzite v Padove a stal sa nitrianskym biskupom, ale v tejto funkcii nebol pápežom konsekrovaný. V roku 1555 sa zriekol hodnosti nitrianskeho biskupa, prestúpil na evanjelickú vieru a oženil sa s Barbarou Kostkovou (manželstvo zostalo bezdetné). Postupne získal do vlastníctva majetky Oravu s Oravským hradom, Lietavské panstvo s hradom, hrad Hričov a kaštieľ v Bytči, ktorý sa po renovácii mal stať sídlom rodu.

V roku 1561 zomrela Barbara Kostková a v roku 1562 sa František Turzo opäť oženil, a to s Katarínou Zrínskou. Z manželstva sa narodilo 5 detí, tri dievčatá a dvaja chlapci – František (zomrel v mladom veku) a Juraj. František Turzo zomrel v roku 1574.

- 6 **Juraj Turzo** sa narodil v roku 1567 na Lietavskom hrade. Ako 17-ročný bol vychovávaný na viedenskom dvore rakúskeho arcikniežata Ernesta. Práve tu dostal náležitú výchovu. Po smrti otca sa vrátil do Bytče a ujal sa správy majetkov. V roku 1585 sa oženil so Žofiou Forgáčovou (Forgách, zomrela v roku 1590), s ktorou mal dve dcéry – Zuzanu a Juditu. V roku 1592 sa oženil druhý raz, a to s Alžbetou Cobarovou (Czoborová, 1578 -1626). Spolu mali ďalších 5 dcér (Helena, Barbora, Katarína, Mária, Anna) a jedného syna Imricha. Juraj Turzo vykonával viacero dôležitých funkcií pri dvore, bol radcom cisára Rudolfa II., kráľovským pohárnikom, kapitánom preddunajského vojska a od roku 1609 plnil funkciu uhorského palatína. Vo funkcii predsedu bratislavského oktaválneho súdu viedol vyšetrovanie a súdne pokračovanie v záležitosti Alžbety Bátoriovej (Báthory). Juraj Turzo zomrel v roku 1616 v Bytči a po dostavbe hradnej krypty (1617) v kaplnke Oravského hradu bol do nej prenesený.

- 7 **Imrich Turzo** sa narodil v roku 1598 ako vytúžený dedič. Od najmladších rokov ho vychovávali také osobnosti ako Eliáš Láni a profesori na bytčianskom gymnáziu. Vzdelanie, ktoré mu otec zabezpečil, bolo na tie časy skutočne na vysokej úrovni. Neskôr odišiel z Bytče na univerzitu do Wittenbergu, kde sa v roku 1615 stal jej rektorom. V roku 1616 však abdikoval na túto hodnosť vzhľadom na otcovu chorobu a vrátil sa do Bytče. V roku 1618 sa Imrich oženil s Kristínou Ňáriovou (Nyáry, 1604 – 1641), s ktorou mal dve dcéry: Alžbetu a Kristínu (narodená až po jeho smrti). Imrich Turzo vykonával funkciu kráľovského tabulárneho sudcu, ale neskôr sa stal stúpencom Gabriela Betlena, pri ktorom pôsobil ako radca. Počas mierových rokovaní v Mikulove, v roku 1621 medzi Gabrielom Betlenom a cisárom, Imrich Turzo zomiera vo veku 23 rokov. Bol pochovaný v kaplnke Oravského hradu v rodinnej hrobke.
- 8 Požiar vypukol 18. apríla 1800, pravdepodobne z komína fary sa iskra dostala na strechu, ktorá je krytá šindľom. Požiar sa rozšíril na všetky budovy a zničil takmer celý hrad. Drevené časti horného a stredného hradu sa zrútili, vo veži kostola sa roztopili zvony, ale interiér kaplnky a archív sa podarilo zachrániť.
- 9 Informácie k histórii hradu a Turzovcom:
 HUBA Peter: Oravský hrad. Martin, 1986, s 135.
 KAVULJAK Andrej: Hrad Orava. Turč. sv. Martin, 1927, s. 259.
 KAVULJAKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D.: Oravský zámok. Bratislava, 1963, s. 109.
 Zborník Oravského múzea 1995, roč. XII.
 Zborník Oravského múzea 1997, roč. XIV
 Zborník Oravského múzea 1998, roč. XV.
- 10 **Bahrík** – polooblúková kamenná tehlička, ktorá sa tesala z lomového kameňa a využívala sa na výstavbu okrúhlych vykurovacích pecí v domácnostiach. Bahríkové pece sa na Orave stavali už 18. storočí.
- 11 Zborník Oravského múzea II. Banská bystrica, 1971, s. 115, 128, 131 – 133.
- 12 Spojitosť s kopcom Šibenice, kde bol v roku 1672 popravený Gašpar Pika (zúčastňoval sa povstania proti viedenskému dvoru). Bol to zemplínsky zeman, ktorý s kuruckým oddielom povstalcov spolu s niektorými liptovskými a oravskými poddanými sa zmocnil Oravského hradu a podnietil rozsiahle roľnícke povstanie. Toto povstanie bolo potlačené po príchode cisárskeho vojska na Oravu a 25 oravských a liptovských richtárov, zúčastnených na vzbure, dal generál Spork popraviť pod Oravským hradom na mieste dnes nazývanom Šibenice.
- 13 Zborník Oravského múzea II. Banská Bystrica, 1971, s. 115 – 131.
- 14 Zbierka matematicko-fyzikálnych prístrojov Oravského múzea patrí k jednej z hodnotných zbierok na Slovensku a bola prevzatá z Čaplovičovej knižnice v Dolnom Kubíne. Matematicko-fyzikálna zbierka reprezentuje súkromnú zbierku Varrinca Čaploviča z konca 18. storočia.
 Arminálna sféra slúžila na meranie pohybu vesmírnych telies.
- 15 **Wiliam Rowland** (1814 – 1884) sa narodil v severočeskom Jiříkove pri Rumburku (Georgwald v Sudetách). Jeho otec bol pôvodom z Anglicka, do česko-nemeckého pohraničia prišiel ako obchodník. Wiliam Rowland pôsobil v Čechách a od roku 1850 v Uhorsku. Bol absolventom Lesníckej akadémie v Tharandte (Nemecko) a stúpencom tzv. saskkej metódy v pestovaní lesa. Na slovenskom území pracoval už ako skúsený lesný

hospodár v Kremnici, B. Bystrici a Bratislave. Vzorné hospodárenie v lesoch mesta Bratislava a všestranné úsilie o šírenie lesníckeho pokroku, prejavované zvlášť pri práci v Uhorskom lesníckom spolku, získali Rowlandovi povest' vynikajúceho odborníka a umožnili mu vplyvné styky. Tak sa dostal do kontaktu s rodinou Ziči.

- 16 **Anton (Antoni) Kocyan** sa narodil v roku 1836 v Makowe (Poľsko). Už v mladosti zhotovoval preparáty. V roku 1868 pracoval pre prírodovedné zbierky múzea Oravského komposesorátu. V roku 1870 ho riaditeľ Oravského komposesorátu gróf Edmund Zichy (na podnet Rowlanda) osobným listom pozval z Koscieliska na Oravu do Oravíc a Zuberca a dal mu možnosť zaoberať sa faunistickými pomermi regiónu. Od roku 1861 do roku 1916, kedy zomrel (pochovaný je v Mokradi pri Dolnom Kubíne) spracoval približne 7 000 exponátov. Preparoval aj pre iné múzeá: Prírodovedné múzeum v Budapešti a vo Viedni, Karpatské múzeum (súčasnú Podtatranské múzeum) v Poprade, Tatrzańszke museum Chalubinského v Zakopanom, múzeá v Ľvove a v Oradei (súčasnú Rumunsko), ako aj pre niektoré školy a súkromníkov. Výsledky svojej výskumnej činnosti uverejnil A. Kocyan v rôznych odborných článkoch a zostavil samostatný katalóg podzámockých zbierok

Jozef Guber (1827 – 1911) – lesník, neskôr lesný radca Oravského panstva a zať (?) W. Rowlanda, podporoval Rowlandove snahy pri zriadení múzea a sám aj preparoval exponáty (poľovná zver). Zostavil prvý herbár. K týmto prácam patrili i vzorky drevín, lesných semien a poľných kultúr. Venoval sa tiež chovu rýb, robil pokusy so založením liahni.

Mikuláš Kubíni (1840 – 1937), najmladším z budovateľov muzeálnych zbierok Oravského komposesorátu bol historik a archeológ. Archív uložený na Oravskom hrade, ponúkal jazykovo všestrannému Kubínimu bohatú bádateľskú prácu. Patrí k priekopníkom archeologického výskumu nielen na Orave, ale aj na Slovensku. Výsledkom jeho aktivity boli početné historické štúdie, je autorom prvej monografie o Oravskom hrade.